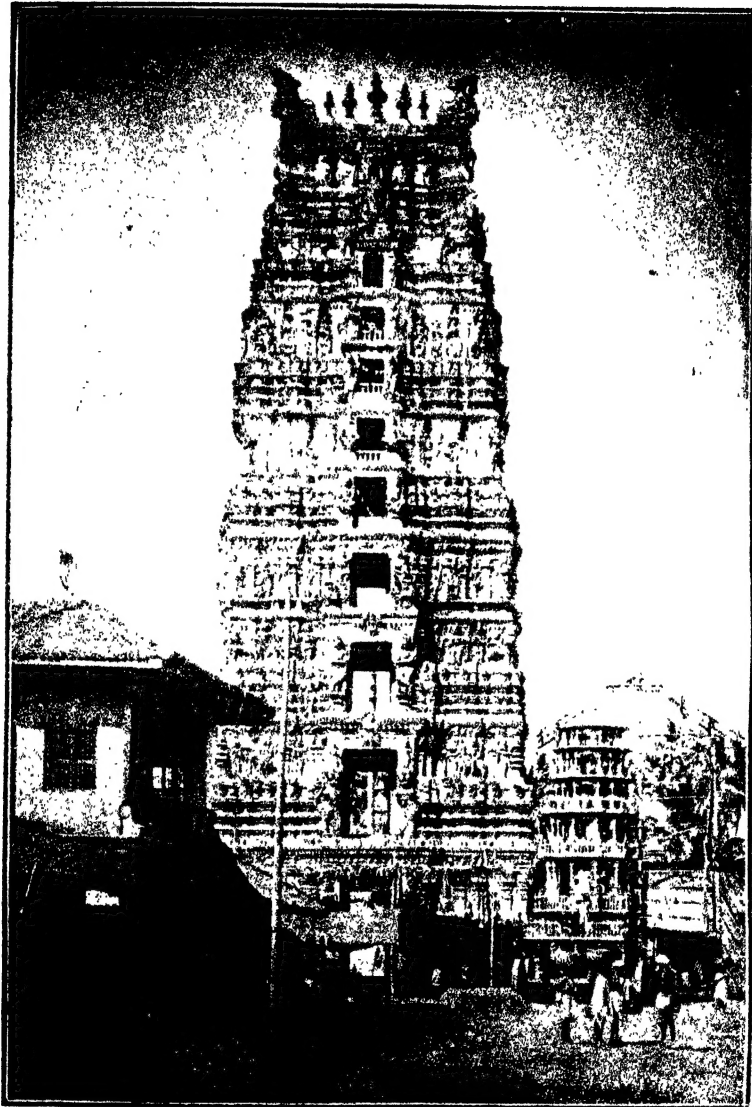

7690

ఆంధ్ర సర్వ సస్రము

కైలాశ ఆలయము, ఎల్లారా

సా.శ. 7వ శతాబ్దము

సా.శ. 7వ శతాబ్దము

సా.శ. 7వ శతాబ్దము

విషయ సూచిక

1	టాడార్పు—	౧౩౦
	శ్రీ ఆశముల వేంకట శేషకవిగారు	
2	ప్రతికాస్వీకారము—	౧౩౧
	సంపాదకుడు	
3	ఆంధ్రసారస్వతము—	౧౩౩
	శ్రీ అచ్యుతసోమయాజులు వేంకటసుబ్బారావుగారు	
4	గౌతమి—	౧౩౭
	శ్రీ వారణాసి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు	
5	శ్రీమాన్ బహుదనపల్లి సీతారామాచార్యులవారి జీవితము—	౧౩౭
	శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరమణగారు పి. యే.	
6	ఋతుపట్టము—	౧౪౦
	శ్రీ టి. కోదండరాములుగారు	
7	అన్యభాషాపదములు—	౧౪౧
	శ్రీ పండిత పెనుమెత్త సత్యనారాయణరాజుగారు	
8	ఋతుమాల—	౧౪౪
	శ్రీ జూలూరి కులశమ్మగారు	
9	సాహిత్యవీక్షణము—	౧౪౫
	శ్రీ శ్రీపాద కామేశ్వరరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి.	
10	జాబులువ్రాయు నకలులు—	౧౪౮
	శ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్బారావు శర్మగారు	
11	పత్రిక—	౧౪౯
	శ్రీ దొంతరాజు వెంకట్రామయ్యగారు	
12	భారతి—	౧౫౧
	శ్రీ వేంకట వీరరాజకవులు	
13	కిమిడెరాజులయొక్క పూర్వోక్తం—	౧౫౩
14	పూర్వశాసనములు—	౧౫౭

ట దా ర్పు

(క్రికెట్ "To——" తెలుగు)

[అనుముల వేంకటశేషకవిగారు, అష్టావధాని]

౧

౨

దానిగూర్చి మనోహరీ! తలఁపఁబోకు! అట్లు దానినుచున్నట్లు లగఁపఁకుము
మించుకయుఁ గనులను నీకునించఁబోకు! బ్రేయసీ! బాష్పబిందువు విడుపు మొకటి,
మొక్కడన్న నొకండు నిట్టూర్పుపడచి దాన మానున దింతకు ధరిణిఁ జచ్చి
పోవ నిమ్మది యెటకేఁ బోవనిమ్మ! పోవుటకెకాదె యింతకుఁ బుట్టె నద్దె?

౩

ఇంక నటులన యుంటివే యింత చిన్న
వోయి? యటులైన నేడ్వముపొమ్ము! బాష్ప
బిందువుల నే నిదే లెక్క పెట్టుచుండు
బ్రేయసీ! యది సుఖమిడు విదప నీకు.

౪

౫

కంట జలబిందువులు రాలు కాలమందు ఇంత కఱలము సుఖము కొకింత మున్న
సూర్యకిరణప్రభల నవ్వఁ జూచుచుండు; కష్ట మొందుట స్వాభావిక మగుఁ గాన
నీరహస్యపుఁ బల్కుల నీటా? యంత మనముఁగూడ సుఖంతమోమడతి, రమ్మ!
కన్నను మనోహరం బయి కానిపించు. మనకు సుఖమన్న ముద్దుల మయమ కాదె?

ఈదిగువపక్షిగలు మాకార్యస్థాన మలంకరించుచున్నవి.

1 నఖ

ఈపత్రికయొక్క తొలినులివించిక మాకార్యస్థానము నెలకొనిచింది. ఇది నాహితీసమితివారిచే బ్రకటింపబడుచున్నది. మూడుమాసముల కొకసారి గుంటూరునుండి పంపవలసిగుండును. ఇందు నాహితీసమితివారి కఫలు, నాటకములు, భావోత్తములు, వ్యాసములు, మాత్రము బ్రకటింపబడుట చూడ సమితివారి ప్రత్యేక తీర్మానములొధిప్రపంచమునకచాటుటయే ఈపత్రికయొక్కవరనావిధిగాదోచుచున్నది. నాహితీసమితివారు కొంతవజరు నెమ్మదిగా భాషాసేవ చేయుచున్నా ననుమాట నిక్కము. వీరి వ్రాతలయందు పరిజనాభివ్రీ యందునట. కాని కొందరి వ్రాతలలో భావముగాని భాషకాని యుండదు. వీరు నిడుగు నేంకటరామమూర్తిపంతులు మాదిరిని వ్యక్తవాదములకు దిగి కీరేళలింగాచార్యునిమాడ్కి నను వాతానునారముగ పోత్తములు వ్రాసి వాద్యయమున బడవేయుచున్నారు. బాగోగులు చచ్చించునది సంఘము. కాలము. ఈరెండను అనంతములే! ఏది యెటులయినను పొంచికో చెడ్డకో ఆంధ్రవాద్యయముపై నీ సమితివారి భాషాసేవ గొప్ప దెబ్బతీయుననుమాట నిక్కము.

సంవత్సర చందా రు **3---0---0** లు
వలయువారు సంపాదకులు. సఖ
కార్యస్థానము గుంటూరు. అని వ్రాసిన
బడయగలరు.

2 కృష్ణా పక్షి క

ఇది బందరునుండి వెలువడు వారపత్రిక. దీనికున్న ప్రచారము గౌరవము ఆంధ్రదేశమున వాటి యేనుతరపత్రికలను లేదు. ఆంధ్రపత్రిక దైనికపత్రిక లిదు మాట కాని దాకసూడలేదనుమాటలే! ఈపత్రిక 25 వల రముల క్రితము 1902 సంవత్సరమున కీర్తిశేఖరమున కాల వేళిటనుబ్బుగాపురారి స్వయం మీద దేశభక్త కొంప వెంటటప్పుయ్యు పంతులుగారి సంపాదకత్వమున పడుపక్షిక గా బయలుదేరినది. తరువాత కొంత కాలమునకు వారపత్రికగా మారిపోయి కొంతకాలము వేరువరపు రామదాసు పంతులుగారును డాక్టరు పట్టాభిసేతారా మయ్యగారును వీనికి సంపాదకులుగా నుండిరి. నేడు దీనికి మల్లూరి కృష్ణారావు గారు సంపాదకులు. పత్రిక కేకాక వీరి సంపాదకీయములకుఁగూడ ప్రత్యేక గౌరవ మాంధ్రదేశమునఁ గలదు. కీర్తిశేఖరైన డామెర్ల రామారావుగారి ప్రోత్సహమున నాదమహేంద్రవరమున ప్రథమిగాంధ్రభాష పరిషత్ప్రదర్శనము చేయవలసిన నాటగోర ఈ పత్రికా ప్రకటనమునందు పాల్గొనియెన మార్పుగలిగి ప్రజలను నుటింత ఆహ్వానింప మొదలిడినది. ఈపత్రిక యొక్క ముఖపత్రమును గూర్చి మాత్రమొకమాట నుడువకుండ నుండబాలము. అందు ప్రకటింపబడినది. కృష్ణవేణి. అది తెంగాలీతర్జుట. బందరునాంనగా శ్రాంత పోడిడలు పోవు స్వభావులు. వారికి మాబందరే తెంగాలని ఒక అపాంభా

వము. అది బెంగాలీ, మరియొక అర్బో వారికే తెలియవలెను. కాని ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయము వచ్చి ప్రత్యేక రాష్ట్రము రానే యున్న రోజులలోకూడ ఆంధ్రుల ప్రత్యేకత్వము మరుగుపరచి పరసాంప్రదాయములకు బానిసలగుట సంతాపకరము. ఈ కాలప్రవాహము వీరల నెంతవఱకు కొట్టుకొనిపోవునా?

ఈవత్రికయందు బొద్ధ జైన చిత్ర రుపులును మత, సాంఘిక, రాజకీయ, ఆర్థిక సారస్వత కళా కరిస్థితులను గూర్చిన స్వతంత్ర వ్యాసములును భాషాంతరీకరణములును మహాపురుషుల జీవితములును కల్పనాకథలును వివిధవిషయములును ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. “రసమంజరి” యను శీర్షికక్రింద ఆధునికులు వ్రాయుచక్కనిభావగీతములు ప్రకటింపబడుచున్నవి. ప్రకటనలు వేయుటకు మంచిప్రభావముగలపత్రిక. సంవత్సర చందా రు **4---0---0** లు అర్థసం॥ చందా రు **2---8---0** లు

ఈవత్రికతరపున ఆంధ్రసంవత్సరాది సంచిక ముదిరిన సంక్రాంతిపేరట నొకవం చికూడప్రకటించుచున్నారట క్రొత్తగా.

వలయువారు సంపాదకులు కృష్ణా పత్రికా కార్యస్థానము మచిలీపట్టణము కృష్ణాజిల్లా అని వ్రాసిన బడయగలరు.

3 స మ ద ద్వి ని

నిష్ఠాదూషణమే తనను వరమైవు నిగఁ జేయునని నలుల తలవక “సమదద్వి ని” తన నామము సార్థకము గావించు కొ నుగాత! ఇది జస్టిసుపార్టీ పక్షమున పింజల. స్ఫుటహృదయము శైటిగారిచే బ్రకటింపఁబ

డు ద్వైవాంశపత్రిక జస్టిసుపార్టీ వారు కొంత కాలము “ఆంధ్రప్రకాశిక” మఱి కొంతకాలము “న్యాయదీపిక”లను ప్రకటించిరి. మఱల యెన్నికలు రానున్నవి. కావుననే “సమద ద్విని” పత్రికను ప్రకటింప మొనరిడిరి. ఇది 2.7-1926 సంవత్సరం తేదీ నుండి వెలువడుచున్నది. ఈ “సమదద్విని” ప్రతిమంగళ వారము శుక్రవారము వెలువడునట. ఈవత్రికయొక్క అనినందిక మా కార్యస్థాన మలంకరించినది ప్రత్యేకముగా బ్రాహ్మణేతరుల పురోభివృద్ధికొరకును రానున్న యెన్ని కలలో వారల హక్కులను సంరక్షించుట కును ప్రారంభింపఁబడిన ఈవత్రిక మఱల యెన్నికల అనంతర మాగిపోక చిరస్థాయి గా తన శుభాశయములతో విలసిల్లుగాత! ఈవత్రికయందు బ్రాహ్మణేతరుల మత సాంఘిక రాజకీయాది యధికార సంపాదన మును గూర్చిన వ్యాసములు గలవు. ముండు ముండు కృషివాణిజ్య శిల్పాది పరిశ్రమ లను గూర్చి కూడ ఈవత్రికయందు చర్చించుదురట ఈవత్రిక జస్టిసుపార్టీ వారి మతానుసారముగ హిందూప్రజలయొక్క సత్వర స్వరాజ్యప్రాప్తికై కృషి నలు పనై యున్నది. వెలుపురు చందాదారుల నాకర్షించుటకయి సంవత్సర చందా రు **5-0-0** లు చేయబడినది కోరువారికి ముదిరిపత్రిక ఉచితముగా పంపబడును వలయువారు పింజల స్ఫుటహృదయము శైటిగారు సంపాదకులు “సమదద్విని” త్యాగరాయమెమోరియలు బిల్డింగు, సం **14** రు మాంట్రోడ్డు, మదరాసు అని వ్రాసిన బడయగలరు.

ఆంధ్ర సారస్వతము

[అయ్యలసోమయాజులు వేంకటసుబ్బారావుగారు]

(గతసంచి కావ్యబంధము)

ఫార్షీ మరాటీకంపెనీలు బయలుదేరి ముఖ్యకట్టగములలో నాటక మారంభించిన దాదిగ ఆంధ్రదేశమున నాటకములు వెలసెను. నాటకకంపెనీలు స్థాపించబడినవి. కాని నాటకులందఱకు నాటకములపై అభిమానము లేదు. వేతనములకై చేరిన వారు చాలమంది గలరు. విద్యానికులు గారు పెక్కుమందికి ఉచ్చాసము లేదు. కొంతమందికి వారు చనువు వద్యములే అర్థముకావు. నాటకకంపెనీలు ఆంగ్లదేశమున భాష నభివృద్ధిపఱచి దేశమునకు స్థాగరికతను దెచ్చెట. మన ఆంధ్రదేశముననో అటులకాదు. నటులకు నాటకమందు ఆసక్తి లేకుండుట భాషాజ్ఞానము స్వల్పము. భాషములను ప్రదర్శించు శక్తి చాలదు. సంగీత మన ప్రయము హెచ్చు. సంగీత సారంగధర సంగీత హరిశ్చంద్ర మొదలగు నామములు గల నాటకములు బయలుదేరుచున్నవి. నాటకము సాధ్యమయినంతవరకు ప్రకృతి ననుసరించి యుండవలె ననియు వద్యము లనుసరించుననియు తత్రాపి సంగీతము బాత్తుగా నుండకూడదనియు భాషములను చూపి సామాజికుల నానందింప

నేయుటకు గద్యనాటకములే చాలునని వలపుర యభిప్రాయము. అట్టి నమయమున విషాదాంతముగు విషాదకరముగు సారంగధర హరిశ్చంద్ర నాటములకు సంగీతమెందుకు. నాటకములోని సంగీతము విషయమై విమర్శనములు జరుగుచున్నవి. నాటకములో సంగీత మనవసరము. గద్యనాటకములు మంచివి. కాని ఇప్పటికంపెనీలు సంగీతము నేల నుపయోగించుచుండిరి. వారికి ధనమావశ్యకము. లేదేని కంపెనీ దివాలాతీయును. సామాజికులకు సంగీత మన ప్రీతి ఎక్కువ. నటులు దీర్ఘము తీసినకొలది ఒప్పుమోరులు హెచ్చు అగుచుండును. నభికుల నానందింప చేయుటకు నటులు అర్థసందర్భమునువదిలి అక్షరములను సాగదీయ నారంభించురు. కాబట్టి కంపెనీలు విమర్శకుల మాటలను పెడచెవుల బెట్టినవి.

నాటకమును వ్రాయునపుడె రచయిత తననాటకము ప్రదర్శనమునకొక ప్రయత్నమునకొక నిశ్చయించుకొనవలసి యున్నది కాబట్టి ఈవివాద ఇప్పుట్లో లేదు నది కాదు.

ఇక విమర్శనమున నేమొ చూ
తము. “అరొచికునులు షత్తుణాభ్యావహా
రిణులు అని రెండువిధములు” (సారమునె
గ్రహించువారు కొందఱు గ్రుడ్డినిద్దు చేను
మేయున ట్లుండువారు కొందఱు) అని
కవుల విషయమయి వామనాచార్యుడు
ప్రాసెన. ఇందులో సారగ్రాహులు
మఱియు లెనెను.

పూర్వము విమర్శనము తేకపో
లేదు. ఉన్నది. ప్రత్యేకముగ గ్రంథరూప
ముగ లేదు—నంస్కృతమునకూడగలదు.

1. ఉపమా కాళిదాసస్య భారతే
కర్ణకారవమ్

2. బాణోచ్యుతం జగత్సర్వమ్

3. పురాణీనాం గణనా ప్రసంగే
కణ్ఠికాభివృత్త కాళిదాసా! అద్యాపి
తత్త్వల్య కవేర భావాదనామికా సార్థవతీ
బభావ

4. నిర్గతా సునవాతస్య కాళిదా
సస్య సూక్తిమ

5. యం బ్రహ్మణమయం జేవీ
వాగ్వాత్మేవానువర్తతే

6. కారుణ్యం భవభూతిరేవతినుతే

7. భాసోహంసఃకాళిదాసోఽలంకారః

8. కాదమ్బీరసజ్జనాం ఆహారోపి
సరోచితే

9. కాశీఖండ మయఃపిండం నైవ
ధం విద్యదామధ

మిత్యాది పండితోక్తు లన్నియు
విమర్శనముక్రిందనే వచ్చును. అలంకార
గ్రంథములలో కావ్య గుణవోషముల
కుదాహరణములుగ మహాకవుల గ్రంథ
ములనుండి లక్ష్యముల సముపపుడు ఆలం
కారికులు నిష్పక్షపాతముగ చెప్పిరి. “కాం
చీగుణస్థానమనిందితా నా.” అనునపుడు
సితేంబ్రప్రదేశమునకు కాంచీగుణస్థాన ము
స్వయంచదని వామనుడు ఖండించెను.

ఈవిధముననే తమగునకూడ విను
ర్శన మున్నది. గ్రంథాదివి పూర్వోచి
స్తుతితో కవులు పూర్వలను పొడిచి.
కుకవులను పేర్కొనిపోయినను విడిచించిరి.
ఇతయ కాక—

1. “మహి ముక్త వాగమశాస
నుండు స్మరియింపఁ”

2. అల్లసాని వాని అల్లిక కిలికి
ముక్కు తిమ్మనార్య మద్దులెలుకు

3. కేవల కల్పనాకథలు కృత్రి
మి రత్న.

4. చిన్నన్నద్విపద నరుగును.

5. బమ్మెర పోతరాజకృతి భాగ
వలెంబు జగద్ధిరింబుగాక Etc

6 సహజసాండిప్య భాషా విశార
దుండు సకలాంధ్రలక్షణ చక్రవర్తి

7. వదియింతు వేములవాడ భీమస
భంగి నుద్దండలిల

8. చీవరసాపరతీగలుచే

(9) నవశతబ్దార్థ—శివుని తాండవమాడ నాడవే పితాపీఠాధిపతి భేతాళములో” మొదలగునవి ఆంధ్రమున గలవు. విరోధిని వాఙ్మయమును చదివినదాదిగ హైందవులందును ఆంధ్రులందును గూడ విమర్శనాభిరుచి హెచ్చయ్యెను. కాని కొంతకాలము విమర్శన మనన దోషనిర్ణయమే ప్రధానముగా నుండెను. ప్రస్తుతము విమర్శకులు విశాలదృష్టితో ఆంధ్రములను పరిక్షించుచున్నారు. పూర్వము అరసున్నలు సరిగా వాడెనా లేదా లేవ శబట రేఫస్థైతి చేసెనా ఆఖండహాదియున్నదా మొదలగు భాషావిషయములనె దర్శించుచుండిరి. కాని కదాసంవిధానము, రసపోషణ, వాతాపోషణ బౌద్ధిత్యము మొదలగు మాఖ్యవిషయముల నంతగా చూడరైరి.

విమర్శకుడు నిష్పక్షపాతగ నుండి వలెను. గుగుదోషములను పరిశీలించవలెను. కవికాలమువాటి పరిశీలనను కవియభిప్రాయమును గ్రహించి కావ్యమును విమర్శించుట వ్యాయము. కవి నానుభూతి కలిగియుండవలెను. విమర్శకుని పని కావ్యమును స్మరించుటగాదు. కావ్యమును సానుభూతితో పరిక్షించి కవి యుద్దేశ్యముల బౌద్ధిత్యా నౌద్ధిత్యములను నిర్ణయించుట మందిరి, విమర్శకుని పని ఖండనము కాదు.

నెనులను ఇటీవల విమర్శగ్రంథములు వెలువడుచున్నవి “సాక్షి” విమర్శకమే. నా ఫీచర్ ప్రక భాషావిషయక వ్యాసము లిందున్నవి. ఎడిసన్ స్పెక్టేటరు మోసపగా నున్నది. కాని ఎడిసన్ తైలింగ్రాఫులుకైలి. స్పెక్టేటరు దీక్షితుడు మోసాక్షి వ్యాసముల కైలి కొన్నిచోట్ల ఎడిసన్ కైలిని సరిపోవున కాని ఒక్కొక్కపుడు ఒకే సంగతి అనేకచోదములుగ చెప్పి పాతకుల హృదయమున గాటముగ నాటు కొనుకట్లు చేయుటకు వగములు బడబడ ము దొర్లుచుండును. అది కారణమున పాతకులు కైలి సమామా నడచిన వడి మాఖ్యాశమును గ్రహించుకోవోవుట తటస్థమున్నది. వ్యాసము లన్నియు వివాదాస్పదంబులుకలవై యున్నవి. సాక్షిరగా నా పరిశీలనలను విమర్శించి గుగుదోషములను కనిపెట్టిన చక్కని విమర్శకుడు. ఎడిసన్ కైలిని అదృష్టముగా తీసికొనివచ్చును. వాక్యకైలి అట్టిది కాదు.

ప్రస్తుతము విమర్శకులచిత్తమునాఁర్థి, చిన విషయములు కలుగు. భావగీతములు గ్రాంథిక వ్యాపహానికమా.

భావగీతములు ఆంగ్లమున మాట్లాడుచున్నవలెను విద్వికులలను సోపానము, గురబాడి అప్పగింపునాడు ఇట్టివి వ్రాసి. భావగీతములు అవగా భావప్రభావగీతము లయి యుండవచ్చును. కద్య

మన భాషను ప్రధానముగా గలిది. భాషను ప్రతిభావ్యమునకే ముఖ్యము ఇట్టి పద్యములకు ఆంగ్లమున లైటుపోయిట్టి లని కూడ వాడుదురు.

ఈ గీతిములు చాల మనోహరము లుగ నుండును మానవప్రతిభతోనివి ప్రచురింప బడుచున్నవి. కొన్ని పద్యములలో భాషము పాఠకులకు సులభముగా గోచరము కాదు. అందుచేత ఇవి అవసరమనెడి వినియోగము బయలుదేరవచ్చును. ఈ భాషగీతిములను వ్రాసినవారు భాషములను నూచించుచు పద్యములను చదువగా నేను వింటిని. ఈ పద్యము లుండి తిరవలె నని అనుకొంటిని.

రెండవవిషయము భాష. భాష ప్రవాహమువంటిది నాగరికతాభివృద్ధియైన కొలదియు విదేశములతో సంబంధము పోవుచుఁ కొలదియు అవ్యభాషాపఠనము ననుసరించియు మార్పులు చెందుచునే యుండును. క్రొత్త పదములు వచ్చుచుండును. ప్రాతవి అంతరించుటయు లేక అర్థభేదము సెందుటయు తటస్థించును అనుకూలమయ్యేనేని విదేశపదములను దేశభాషలోనికి మార్పుకొంచుము లేదేని నానినే స్వేచ్ఛగా నుపయోగింతుము. భాష మనుష్యులు తమ యభిప్రాయములను పఠస్పగము తెలియవర్చుకొనుట కుపయో

గించుకొనెడి సాంకేతికములై మనుష్యుల నాగరికతాభివృద్ధి నొందినకొలది భాష కూడ అభివృద్ధి నొందవలెను

ఆంగ్లమున 16 వ శతాబ్దిని ఆస్కాము, చీకు మొదలగు విమర్శకులు పదప్రయోగమును గుఱించియు ప్రాసమును గుఱించియు చప్పించిరి మార్లో, షేక్స్పియరు మొదలగు కవులు వ్యసంగిత్వముగా నాటకములను వ్రాసిరి. బెన్ జాన్సన్ ద్రాక్షిడను ప్రభృతులు కాసిడగిని పోషిడిరి కాని నానాటికి రోజురోజులకు వృద్ధి నొంది కవనము స్వేచ్ఛగా చేసిరి.

ఆంగ్లేయులు 19 వ శతాబ్దిని ఆంగ్లభాషను నిలుపించి (Standar English or Modern English) అని స్థిరపిరి ఆవిధముననే ఆంధ్రభాష కూడ కావలసి యున్నది. కాబట్టి ఆంధ్రభాషను (Standarix) చేయుట ఆంధ్రుల కవశ్యకర్తవ్యము.

మహాశయులారా నేను వ్రాసిన విషయములు సంపూర్ణముగా నుండకపోవచ్చును. వ్యవధిలేదు సామగ్రి చాలదు. కావున సంగతులన్నియు సరిగా చర్చింపబడియుండవు. నాక్రథమోద్యముననే నిరుత్సాహపలువక నన్ను మన్నించి గుణములనే స్వీకరింపటకు మిమ్ము ప్రార్థించి ఇంతటితో సెలవు తీసికొనియెదను.

గౌతమి

[వారణాసి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు]

గీ. గోష్పదక్షేత్రమహిమయు శోటిలింగ
నాయకక్షేత్రమహిమనిగలసియుండ
నిగ్గసావని వై నాహినిమతల్లి!
గౌతమీ! బారుదుపుగాదికాలములను.

మ. అలరన్ వేకువ చల్లగాలి గడు సం
దం బొప్ప నేతెంచు కీ

తలగల్ శోభిల నిండనీలమణి చం

దానన్ జలం బొప్ప దె

న్నలురమృస్థితిగూర్చబ్రాహ్మణులుస్వా
నుస్థానముల్ దీర్చ శో

భిలు సిన్నుంగని మొక్కి తీరవలె జే
వీ! గౌతమావత్యమా!

ఉ. చండగ భస్తిన్ జరమ

తైల శిరస్థలి పై శతాబ్ధముల్

నిండెడువేళ నీ యులల

నీరస గంధవ హేరిలంబులై

దండడివచ్చు నెడ్డునకుఁ

దా ముదివాకరుడ స్తతైలమం

దుండెడువేళ గొడ్డుదరి

సెందుటఁబందెముఁగొన్నిచాప్పునన్.

ఉ. ఆశవభాధచే గలిగి

నట్టి పిపాస శమింపఁగోరి నీ

పూతజలంబుఁ ద్రావు ఖగ

మన్ దగ విష్ణుపద ప్రవర్తన

ఖ్యాతికి జంక దన్నమును

గన్ జపియింపనునేర్పినట్టి యీ

భూతలవర్తి మానవుల

పూజ్యతఁజెప్పగనేల! గౌతమీ!

శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారి జీవితము

[నిడుదఁపైలు వేంకటరమణగారు బి. యే]

(గ త సంచి కా ను బంధము)

సీతమాల మూఁడుభాగములు:—

ఇది పద్యములతో నకారాద్రిక్రమమున
రచియింపఁబడినది. టిప్పణము గూడ నా
చార్యులవారే రచించిరి. ఇదియుఁ పాఠ
శాలోపయోగమే యని వేఱ చెప్పనక్కర

లేదు. దీనిఁ గూర్చి సంజీవని వ్రాసిన విష
య ముదహరించెదను. ఇందఁ బ్రథమ
భాగము 1872 సంవత్సరమున నేవెలువడినది.

.సీతమాల

“ఇం దఱువదియైదు పద్యంబులకా

రాదిక్రిమమునఁ గ్రొత్తగా రచించి బడి నది. ఇందులకుఁ దిప్పణము నొసర్పఁబడి మూలముతోఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేర్పఁబడి నది. ఇప్పొత్తము కర్తయొక్క పాండిత్యము నుద్ఘోషించుటయే గాక శ్రద్ధతోఁ జనువువారికి నసాధారణ పదపదార్థ పరిజ్ఞానం బొదవెడును. ఇందువల్లనే యీ గ్రంథము మిగులఁ గలనైతి కలది యని ముగులు పెక్కండ కపేక్షసీమము గా కుండవచ్చును. కాని, ఆన్వయసాలభ్యమనకై యాగూ పద్యముయొక్క ప్రతిపాదంబు నెక్కిరివొక్కముగాఁ గుదర్పఁబడియున్నది. చక్కని సీతిని మిక్కిలియలఁచించునున్నది. ఆలోచింపఁగా నన్యగ్రంథ సంగ్రహణకరణముకంటె నిది చాల మేలైన దని యెన్నఁదగును. సి తాజ్జితిము కంటె స్వార్థింబు బుత్కొప్పమనుట నుప్తమేగదా!”

ఆ. భా. సూచన. పత్రిక—౬ ఆంగీరనామసంవత్సర ఫాల్గుణ శు గి (తే 14 మార్చి 1878)

పదార్థనామకోశము:—ఇది సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ సూత్రభాషాసహితంబగు నిఘంటువు. ఇదియు నాచార్యుల నారు పాఠశాలల నిమిత్తము రచించిరి.

నతీధర్మసంగ్రహము :—ఇది స్త్రీల కొఱకు భారతాది గ్రంథములనుండి సీతా రామాచార్యులదా రేర్పి ముద్రించి.

బాలగోధము:—ఇది బాలురకొలకు రచించఁబడినది. ఇందు పాఠములే గాక సంకలనము న్యవకలనము గుణాహార భాగ హారములను గణితశాస్త్ర సూత్రములును, సంవత్సరములు, ఋతువులు నెలలు మొనలగు సకలవిషయములున్న గలవు. ఇది కార్గించి సుబ్బరాయలు నాయనివారును, సీతారామాచార్యులవారును కలిసి రచించిరి.

ఇంతియే కాక భానుకవి రచితమైన శృంగారమంజరినిఁ బ్రకటింపఁచియు, సుప్రసిద్ధాంధ్ర గ్రంథములకుఁ దిప్పణము వ్రాసియు నాచార్యులవారు నిరసమానమగు భాషావేద నిరర్పిరి.

ఇంతియే కాక వారు రచించినవి.

ప్రపన్న పాణిజాతము:—ఇది 1887 సంవత్సరమున నాచార్యుల వారి వశ్చి పూర్తి నమయంబున వ్రాయఁబడినది. ఇందఱువదిపద్యములు గలవు.

త్రిలింగలక్షణశేషమున ప్రౌఢవ్యాకరణము:

నిఘంటువునుఁ బూర్తిచేసిన వెనుక భారతాది సకలాంధ్రగ్రంథవిచారణచే గలిగిన తమ యోగవిజ్ఞానమును లోగులకే వినియోగింపఁ దలంచి యాచార్యులవారి గ్రంథము రచించిరి. అంతికుమున్నె బాలవ్యాకరణ మొకటి ప్రసిద్ధమై యున్న కతనను వి లక్షణగ్రంథము, దానివెనుక నుపయోగింపఁబయు నను తలంపుతోడను నాచార్యులవారు దీనికీ నానాకరణము చేసి

ముందు. బాలవ్యాకిరణమునందు శేషించిన లక్షణములను వ్రాయుటచే గాఢోలు దీనికిఁ ద్రిలింగము శేషమని పేరుచిరి. ఎట్లగున నది విద్యార్థులకు బుక్కిలి యుపయోగము గ్రంథము. కావుననే పై వివరించిన గ్రంథములలో నేదియు వ్యాప్తిలో లేకున్నది, సీగ్రంథము మాత్రము, వారి నిఘంటువులో నిలిచి వ్యాప్తిలో నున్నది.

బాలవ్యాకిరణమును ప్రాథవ్యాకిరణమును కలిపినయెడల నొక మంచివ్యాకరణము తెలుగునకు, గాఢిలకు. ఆచార్యులవారట్టి ప్రయత్న మేలమానినో నని యరాకున్నది. ఇదియును సంస్థాపకపరిశ్రేష్ఠాదలుగ విభజింపబడి సూత్రభాషలోనే వ్రాయఁబడినది.

శబ్దముంజీ:—ఆచార్యులవారు దీనిని సంస్కృతశబ్దముంజీ పోలికనుతెలుగు భాషకు రచించిరి. ఇందున కొన్ని శబ్దములకు విభక్తిరూపములనుఁ ధాతురూపములును నొసఁగఁబడినవి. క్రీ. శ 1902లో, దిరిగి ముద్రణ ముండుటవలననే దీని ప్రాశస్త్యము తేటపడుచున్నది.

ఇట్లు ప్రమాణముగఁ దీసికొనవర్తనైన నిఘంటువునే కాక, పాఠశాలల

లో నేమి, స్వయముగా నేమి చదువుకొనువారు కుఁయోగపడునట్లనేక గ్రంథములు వ్రాసి యాచార్యులవారు కృతకృత్యులైరి. ఆచార్యులవారిట్లు గ్రంథరచనము నందే తమ కాలము గడిపి క్రీ. శ 1891 మార్చి 20 నేదీని వరణమొందిరి. వారి మరణమువలన నాంధ్రపండితులొకమున గొప్పకొంత వాటియైదు.

సీతారామాచార్యుల వారింతటి గొప్పనిఘంటువు వ్రాసినను వారు విశేషించి శ్రమచేసినది లేదనియు వంతకు మున్నఁ తెలుగునఁగల ప్రాచ్యవిఘంటువు మొదలగువానిగోనుండి పదములు గైకొనిరినియు, వారి నిఘంటువులో లేనిపదములు వందలకొలది గలవనియు, మనవారిలోఁ గొందఱి యభిప్రాయము. కాని యిట్టియభిప్రాయము వంగీకరించుటకు మున్నాచార్యులవారు నిఘంటు పెప్పుడు రచించినో, ఆ కాలమున నిఘంటురచన కనుకూలముగ నున్నదో లేదో విచారించుట యుక్తము. ఇంతియకాక యంగకుమున్ను తెలుగున నిఘంటువు స్థితి యెట్లున్నదో విచారించుట కూడ యుక్తముగాన తోలుత గూంధ్రవిఘంటువుల చరిత్రము కొంత వ్రాయుచున్నాడను.

(సశేషము)

ఋతు పట్కము

[టి. కోదండరాములుగారు]

వసంతము

చ. ఆలరు వసంతుఁడంతటను

నన్నులమిన్నల కెల్లవేళలన్
వలపు మరింతగాఁగ చిరు
వాక్కులఁగోయిలఁవేడ్త గానమున్
అలయకనేయ పుష్పములు
హాసముగుల్మగ శీతవారమున్
చలమునఁ బంపు పూఁ బాదల
చాసలు తాపమువోవజేరినన్.

గ్రీష్మము

గీ. ఎండమెండయ్యె తాపంబు నిండెనెందు
విరహిణీజన చిత్తముల్ విసిగిపోయె
పక్షిజాలంబు గూండ్లనె బండియుండె
గ్రీష్మమెల్లడ గాన్పించె భీష్మమగుచు.

వర్షర్తు

గీ. ఆకాసము చిందులు పడినయట్లు గాగ
మింటినుండియు మంటికి మేలిమిగను
వన్నగంబులు వ్రేలాడు చున్నయట్లు

భూమిపై బిందెతో నీరుఁబోసివట్లు
వచ్చె వర్షంబు లెంతయు వడిగనవుడు.

శరదృతువు

గీ. వెన్నెలకి నిండ నల్లెడ వన్నెలిడుచు
చల్లకాలంబు పరికించి చతురమతులు
చంద్రికాజాలసంతతుల్ చవులుగొలువ
వెడలి విహరింపసాగిరి వేడ్కతోడ.

హేమంతము

గీ. చలిచలియటంచుబాలకుల్ సాంధ్యవేళ
దుప్పటంబులు మ్రేనిండ గప్పికొనుచు
నిదురవ్రోయిన యువకులు నిదురరాక
నీరజాత్పుల కాగిండ్ల నిల్తు రపుడు.

శశిరరుతువు

గీ. ఇదియె చల్లనికాలంబు ఇదియె శిశిర
రుతువటంచునుయవకులు జరలుగూడి
వనవిహారములందును వారికేళి
జొక్కుదురునూత్నదంపతులెక్కుడుగను.

[పండిత పెనుమెత్తి నన్యనారాయణరాజుగారు]

(గతపంచి కావ్యబంధము)

పాలకు లేభాష వాడునురో యా
భాషాపదములనేకములు వాటితుల భాషల
లోనికిఁ జేరుట సహజము. దానంతేనియే
ప్రస్తుతము భారతదేశపు వివిధభాషలలో
నాంగ్లభాషాపదములు చేరియున్నవి. అవి
కవులచే వాడబడినవి. వాడఁబడుచున్నవి.
వాడఁబడఁగలవు. వాడియే తీరవలయును.

ఈరహస్యము నెఱింగినవాడు కా
వుననే అప్పకవి దేశభాషావిశేషంబులను
ప్రకరణంబునఁ దనగ్రంథములో

క. ష్టితి మ్లేచ్ఛభాషశ్చతి గ

ర్హితమగునట్లే స నిధర్మిని దానికా
మతిలోని విదువఁగూడను

సతతము వ్యవహారహానిసంధిలుకతనా

అని శాసించినాడు. శాసించు
టయే కాక తన శాసనమునకు బలముగాఁ
బెద్దన తిమ్మనల చాటుపుల నుదాహ
రించుకొన్నాడు.

మ.....సెబాసహో హరి
హరంగాఘాబుఘోడాకితే తునులేభాయ
లభాయితే ములికియందుర్ మింటికి
బోవుచున్

శా. కళింగదేశస్యకతుల్ కాన్య
కినోషనే గూయాభేకు ములూకుటోలు
కుపలటూమూనూసటాజాహ రేమాయన్

య మదేయబంధు దివిరంభా జానున్
యన్యునిన్ అని

అనుకరణమునందన్యభాషాపదము
లను వాడవచ్చును గావునఁ బ్రైకపు లిరు
వురు నట్లు వాడిరి కాన అస్యభాషాపద
ములు ఛందోబద్ధము కావించఁగూడదు.
అని కొందఱు పండితులు వాదించుచున్నా
రు. అయ్యూ! ఎంతయువిమృశ్యకారిత!
హనముమూర్తిత్రయమిహోలే నేకవిక్రయ
మును దలంచుచున్నా మా వాగ్గ్రంథము
లమండేయ నాకిక బూన్వొడగు శివరాజ
శిఖామణి నన్నెచోడమహాగాజు కుమార
సంభవము నుండియు నన్యభాషా పద
ప్రయోగములను జూపిన సంశయముం
డను గదా! ఒక యాదికపుల ప్రయోగము
లననేల మధ్యకపులయు, ఆధునికకపుల
యు, వర్తమానకపులయు అన్యభాషాపద
ప్రయోగములను వేనవేలు చూపఁగలము.
కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే దిక్ప్రదర్శనము
గావించెదము—

అప్పుడు ఏకవి, ఏపండితుండు అన్య
భాషాపదములు ఛందోబద్ధము కావించఁ
గూడదనునో చూచెదము—

1 నన్నెచోడమహాశివ కుమారసంభవము

అలవము—వేల, విరవి, కులిరు.

కన్నడము—పందల, వెంచ, బప్పము, దేసి, తుంతుర్వసి.

2 కన్నయభట్టు భారతిము

సీ. ...రమ్యభూషణాలంకృత శ్రీ సమాన్రంబుఁ గాంచన శిబికానవాన్రంబు జిత్ర లలిత గతి నెప్పనే నూటు గాడేను సింధుజ బాస్టీక కాంభోజ పారసీక.

కన్నడము—కైసము—తావు.

3 తిక్కన భారతిము

నెత్తావి సుడియంగ, మోవి, అగర్వు, గిండెరువు గిండరించు ఉపశాయి లో దన కొదవిన తోరమాత్తము నూపి నీనాని

4 ఎఱ్ఱన భారతిము వారివంకము

గట్టివానీతి. రెట్టి

5 నాచనసోతుక ఉత్తరవారివంకము

టోపి, దాగంటోయి తలారి వాని మొదుటం దాఁగంగనీ కేటికిన్

6 పెద్దన—మనుచరిత్ర

మహి పసిండి పరుంజు మోదా కేలంకుల తావు గుజ్జరి వెన్ను కేవడంబు రాగా నెప్పారు వైతాళంబు సింగిణి

7 తిమ్మభూకరుడు పరిమయోగివిలాసము

దవళోర్భ పుండ్రముల యందుఁ గడు దిరుమార్గ మొప్పు

8 కాకనాది మూర్తికవి రాజవాహనవిజ

యము, పాంచాళీపరిణయము

నలామునీకునముదండిత రాజవిరాజ

మాన హేతేబు, హుజూరు వేదండ్లసిఠి:

కన్నబిడ్డలతేవ గాండికీకులఁ బోవ బంగారు తాయి మారంగతాయి.

9 భూర్తజి కాకనాదీయహాస్యము

నిజమాడు గేవరినిజకృపామహిమఁ జెన్నారు నాయిల్లు బిడారు నీకుశివార్చన మాడు భేకు

10 చేమకూర వెంకన్న విజయఃలాసము

ఈలివారు మృగీనుద శ్రీ బిడారు

11 రామరాజభూషణుడు వెనుచరిత్రము

ఇమ్ములై మరు హజరాము లై చెలు వొందు ముసలిమానులు

12 పింగళి మారన్న కళాపూర్ణోదయము

వ. కృష్ణుని హజారము

ఖిండా, దసీలీ,

13 ఋగ్వేదకవిచేంకటచలపతిచంపూరామాయణము సూళగెరి సూళగేలి ముస్తీదు.

14 ముక్కుతిమ్మక పారిటాతాకవారణము

హసాదు

15 కంకంటి పాపరాజ ఉత్తరరామాయణము

హసాదు

16 శ్రీరాధుడు శైవధము హరివిలాసము

వీధినాటకము

ఆవినోదంబు లాహోయలావి కాసము.

ఖుసిమిలన్ బజారు—

17 జూర్జింపి తిమ్మకవి నీలానుంజరీ పరిణయము

చిల్క బాబా వజీరు

18 కనునర్తి అబ్బకామాత్ముడు అవిద్యుదళిత
నీ. పరిసంబుతోఁ జేరి—పంచణీహాసము

భిన్నముమువారు, గా నిగుడినమవఁ
గలువూ దొం చల్ల-గాలి వజీరులు

పూనిరస్తాను చపాను గొనువఁ

బెంపురూటువసంత-శేషువాహుజురు-న

నుండి చెలావఃకపాలు నరుదులుప

నెప్పగోవెల ని-శాసదారుగములు క

క్షీచీడమాడముల్నాడు నేయ

గీ. సరణికావాలురంగు యు శ్రేపుటములు

రహిగనటియించుచిలుక హిగాకి నెక్కి

కెంకిగురు పైపు కేల నంకించుకొంచు

మదును పాదసాహదండుగదలెనపుడు

19 కదిరాజు శుకసప్తతి

ఫరంగులతోడి నెయ్యము

తలారికి బులాచ ధగిష్టికే యనుమాట

20 అయ్యలరాజు నారాయణ హంసవింశతి

బాబాగు, హేమాహేమీ, నాదొర

ముద్ద సంబళికెళందల పోత ఫరంగులో

ఫరంగి భామ, జాఫరాజీనుడువలంగుపోషు

ఖరీతు నడికట్టు, బడా వగలఁజింది, ఇ

ట్లై పెక్కులు. అన్యభాషాపదముల కీగ్రం

థము రత్నాకరము—

21 గోపివాళుడు రామాయణము

జోహారులొసంగి

22 అడిక నూన్న కవిజనరంజనము

జెండాలవందలి తాకు డాలునిగిడె

23 దిట్టవి నారాయణ విరంగరామచరిత్ర

కారుశిఃశ్వ మెగ్గుపసి కాకుళిశ్శ

వ్వరకారులో జమిందారుల

24 పిండిర్రాలు అత్తుగకవి చాటుధార

పిలగోరు తుఫాను పైరులందు,

(విజివిగము గురబాడవారిది)

25 తిగిగొప్పల మల్లన కందరామచరిత్ర

తాళి

26 కృష్ణరామలు ఆమక్తహ్యక

ఖంగరా

27 మల్లిఖార్జునము

బత్రాళి

28 మంచు

ముడి

29 రంగవాళుడు రామాయణము

నరిగ

30 బహుజనపల్లి నీతారామాచార్యులు

శబ్దరత్నాకరశీర్ష

శ్రీశైలము కర్నూలు జిల్లా ఆత్మ

కూరుతాలూకా ఆత్మకూరుపాఠశాలార్థు

నిరుపదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది—

31 కట్టా శంకటరామకృష్ణిగాడు

గుప్తార్థప్రకాశిక—సురీస్మృతి

విదవపారంబున విద్యనేర్చు నిను

సంతరాసముం జేసె

32 మంగళం వేంకటరంగసోమయాజి
ఉగాదిసంచిక—రాక్షస
కింగ్ బార్జి చక్రవర్తి మోఘారతాం
బాభిరక్షి

33 కొక్కండ వేంకటరత్నం
ఉగాదిసంచిక—రాక్షస

జర్మను లింగిలింపు

34 వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు
కథాపరిశ్రావము

ఆకొండ యడివారమున దివ్యమైన
తోటవేణుంచెను

దానికే బ్రహ్మతి నులై యడివారం

35 తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శ్రవణానందము
గుంటూరుసీమ

తగుకలక్ష్మరు, పరిదేశనంచారకరణ

మున్నకలైలు పెద్ద తవాళ్ళిలుదారుడై పే
రుగొన్న కోటవల్లె తాణాకు పాతిమై అని
సభలుచేసిలెక్కెరు లనేకులొసంగి ఏకారా
ములుగారిపుత్రుండటవీ, మే వీయెలై స్త్రీ పరి
దాకన్ వచ్చిన మేటియంట

36 శోర పుట్రహృద్యశాస్త్రిగారు
గీతావ్యాఖ్యలు
వానిహక్కు—

ఇంగ్లీషువారిశాల

37 పామగంటి లక్ష్మీవరసింహాచార్యుగారు
ఆనందవాచకాలు

ఒకరోజు ఖాళీ శుయ్యెను. దరఖా
స్తు నుమారు, మొ! పెక్కులు—
(సశేషము)

ము తు మా ల

[జూలూరి తులశమ్మగారు]

తే. చైత్రరాజింక రామికి చింతతోడ
నున్న వనకాంత కొకవార్త విన్నవింప
వచ్చి కోయిల యెంతయో మచ్చికలర
కొలదిధ్వనితోడఁగూసెకుహూయటంచు.

అట్టి యవ్యక్తనుధురిమి నాలకించి
యెంతోరహిమించి పులకించి నంతసించి
వింత భక్తికొత్త నవలెత్తి వేడ్కహత్తి
పోవ నున్నట్టి ప్రాణంబు పొందువరచు.

గతిని జివురుల నలనల్ల కండ్లు చెలచి
ప్రాతవస్త్రంబులూడిచి శ్రోతలైన
నట్టుపుట్టంబులనుగట్టు పగిదిమెరసి
తనదు చెలిక తైలకువేగ ధవునిరాక.

దెబ్బెనోయన వనవంక్తి తేట గలిగి
చివురు చేతుల నలదూతఁ జేరబిల్చు
చారి ముత్యాలకెపుల దోరణాల
లీలవనపాటికలు సొంపు గ్రాలుచుండె

లతలఁ దరువుల నరవిరి ప్రతికొంత
మొగ్గదొడిగిన తీవల మొత్తమొకట
నిండఁ బూచిన పందిళ్ల నెలపు లొకట
పూతలోనుండి తలజూపు లేతపిండె.
తార వేయేల లేమావి తరువుపైన
నుండి చివురులమేయుచు నొక్కపికము
పాడఁదొడఁగెనుమిత్రమా పాటయొకటి
యెంతమృదుతరగానమోయెరుకపడదు.
యెంతమోహనమంత్రమోయెరుకపడదు
యెంతచక్కనిరనమో యదెరుకపడదు
యెంతచక్కనిహాయియోయెరుకపడదు
యెంతవీరినై నమృదులమోయెరుకపడదు.
యెంతరుదిగలవస్తువో యెరుకపడదు
యెంతవిలువగలాదియో యెరుకపడదు

యెంతమూలింపఁదృష్టియోయెరుకపడదు
యెందునేర్చెను యప్పికమెరుకపడదు.
యెందుబుట్టెనొ తన్నాద మెరుకపడదు
శిశువులకుదెల్పు తదృచి పశువులకును
ఫలకునుదెల్పుచరమంతామణులకెరుక
యెందుమోదులు ననలతోనిండివూచు.
మలయపవనుండు వీచును మందగితిని
కొదమతుమ్మెద కడుపులు గోరి పాడు
యెట్టి దోవగులనైనను బాసగు హాయి
యెట్టి మూఢులమనైన నింపుజెందు.
అట్టి సంగీత లహరిచే నవనినెల్ల
హర్షపులకల నుండించె నోరపికము
యీదినంబునఁ దా లేచి యింపుమీర
పాడఁదొడఁగెనుతననేర్పుప్రభురవడఁగ.

(సశేషము)

సాహిత్యమిమాంస

[శ్రీరాద కామేశ్వరరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి]

(గతసంచికానంతరము)

అగ్రసాహిత్యమున శృంగారము
పై నుదహరించిన ప్రేమను వర్ణిం
చుటకు కాలిదానప్రభృతి మహాకవులు
శృంగారరసము నవతరింపజేసి అనేకభావ
భంగుల నిరూపించిరి. ఈవర్ణనల జూపి
చాలమంది ఆగ్రసాహిత్యమున ఇంద్రియ
తౌల్యము వర్ణింపబడలేదా అని ప్రశ్నిం

తురు. అట్టివర్ణన కలదు. కాని పూర్ణచం
ద్రునియందలి కళంకమురీతి నది తోచుచు
న్నది. కాళిదాసు చెప్పినట్లు “మలినమపి
హిమాంశోల్కాశ్చ లక్ష్మీంతనోతి”

అట్టివర్ణనలసాహిత్యమునకుశోభా
యమానము లని చెప్పెనుప్రభు. చంద్రు
డున్నచో కళంక మాతని శోభను

హెచ్చించును. చంద్రుడు లేకున్న కళం కము కళంకముగనే ఉండును. ఆర్యసాహిత్యమున సుధానిధివలె కావ్యరసముండును. కావున అట్టికళంకము రసోదయమునకు వ్యాఘాతము కాజాలదు. అన్ని కావ్యములందును అట్టివర్ణన లుండవు. ఆర్యకవులు రసస్వభావమును చక్కగా నెరిగినవారు కావున ఏ రసముచే నెట్లు హృదయముల కరిగింపవలెనో, కావ్యసమాప్తి అగునరికి ఏ రసము స్థాయీభావము నొందవలయునో, నిపుణతతో గుర్తించి కావ్యముల రచింతురు. అందుచే కొన్నిటియందు కరుణారసము, మరికొన్నిటియందు వీరరసము, ఇంక కొన్నిటియందు వేదాకరసమును ప్రాధాన్యత చెందును. కావ్యము దెన్నిరసముల కల్పించినను అవి ప్రధానరసమునకు వ్యాఘాతము ఘటించనేరవు. అంతర్వర్ధములైన రసములకు నమావేశము కలుగుటచే కావ్యము భిన్నరసాలంకృతమగుచు పమాప్తి యగునరికి స్థాయీభావమొందిన

ప్రధానరసమే స్ఫురించును. కావుననే “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” అని ఆలంకారికులు నిర్వచన మొనర్చిరి.

శ్రీరామకావ్యము

హిందూసంఘమున దంపతీప్రేమ వ్యవస్థానుసార మెట్లు పరివర్ధింపబడునో దిగ్దర్శనముగా వివరించితిమి. తత్కుటుంబ మాలయందు పశ్చిమోడ పత్ని కనురాగము ఏకనిష్ఠయు అతిశయించినవలెనని పతికిగూడ పత్నిపై ననురాగము పెరుగుచుండును. ఇట్టి దృష్టాంతము లతి విధములు—నీరా రాముని ప్రేమించినట్లు శ్రీరాముడు నామెను గాఢముగా ప్రేమించెను. పశ్చిమోడ ఏకానురక్తయై జీవితము వెళ్ళుచున్నట సతికి సానుకూలమగును. కాని పత్నిప్రణయసాక్షైకబద్ధుడై తదితర కర్తవ్యముల నుపేక్షించిట పతికి యుక్తకర్మము కాదు. ఆమెయెడ మిక్కుటమగు అనురాగము పక్షపాతమును చూపుట శ్రీరామత్వ మగును* అట్లానరించినచో నంచుమున

* ఈ వాక్యమును చదివి చదువరులు నాపై కోపగించురీతిమా? ఇట్టిభావ అతి సంకుచితము (Narrow) పక్షపాతపూరిత మని యెందుమిది కాబోలు. కాని పతిపత్నులు అసన్యాసురాగ సంకలితుల మని బద్ధకంఠులైనవో ఇతిరధార్మిక సాంఘిక, నైతికవ్యవస్థలు నిర్వహింపబడ నేరవు. అన్యధాకానురక్తి అపజ్ఞాపకము, కావున, “అనాసక్తుడవై సుఖింపుమని” కావ్యములు ఘోషించుచున్నవి. దుష్కర్మమునకు శబంధంబైన అధికాదురాగ మున్నదనియే మన మెంచవచ్చును. ఆతిథి తనకర్తవ్యమును మరచెనా? “నాకు సమగ్రరశన యగు నుర్వీవలె నే శకుంతల ప్రియమైనద” నెను. పురుషుడు శ్రీరామకీ విధుడైనచో ప్రాచ్యప్రతీచ్య సంఘములకు భేదమే యుండదు. కామిరప్రేమనాగురుల జిక్కి కర్తవ్యమును పురుషుడు త్యజింపరాదు. శ్రీరాము డాదర్శముగా గొని పత్నిప్రతిహాపమున హృదయమున నిల్పడు. అనురాగ ముంకిని యుండవచ్చు; లాల్య ముండరాదు. అది గుణము. ఇది దోషము

కల్లోల మావిచ్ఛించి తీరును. గృహస్థు ధరింపవలసినది కేవల మతనిభార్య మాత్రమే కాదు, కుటుంబమునంతయు వాతజీ భరించి పోషించవలయు. అతడు రాజైనచో విశాలసామ్రాజ్యమునకు పతియగును, అందలివనల నందర నుద్ధరించుభారి మాతనినెత్తిపై బడును. పత్నీకర్తవ్యము కుటుంబసీనును చాటిపోదు. పతికర్తవ్యమొబ్బెట ప్రాకి ప్రపంచమంతట విస్తరించును. ఇట్టి కర్తవ్యతాజ్ఞానమును మదిన్నిల్చి భార్యాసక్తిప వశమందుంచుకొనుటపురుషున కావశ్యకము. ఇట్లు చేయలేకంగన మేఘదూత యందలి యుష్మనకు దేశాంతరవాసము ప్రాప్తించెను. అతని అగాధప్రేమను అజరామరమగు కాళిదాసులేఖని కావ్యరూపమున చిత్రించియుంచెను. ఇంకొక దిక్కున గనుడు—శ్రీరాముడు ప్రజానురాగవశవర్తియై సీతను వనములశంపినందున అతని కామెపై ప్రేమలేదని తలపవచ్చునా? గాఢమగు పతిప్రేమ వార్యుడు వతిభక్తి యందురు; గాఢమగు పత్నీప్రేమను పత్నీభక్తి యనరు. సైనికత, స్త్రీలోలత, అందురు.

స్వాధీనత—స్వేచ్ఛాకృతహారము

హిందూసంఘముందలి స్త్రీపురుష వ్యవస్థల కొంతవడి వర్ధించితిమి. తిత్సంఘ సంఘటనమున బట్టి మానవప్రకృతియందలి పశుభావము వికాసము చెందనేరదనుట

నిర్వివాదాంతము. నకలదేశాచారములు మానవత్వమును నేవత్వమును పోషించుట కనుకూలించుచున్నవి. కావున వాటి యధీనమున నుండుట మానవులకు పిథి. స్త్రీపురుషులు మారుషస్వోసీనులు చాటకుండునటుల వారిని సముచితబంధముల నిల్పుటనే సంగమసీతి సంఘకౌశలముల ముఖ్యోద్దేశము. నేవభావాశ్రయమున నుంటచే నూనపులకు ఆత్మాధీనత అలవడును. ఇదియు పాపహృత్తి పారతంత్ర్యమును స్వాధీనత నిచ్చును. ఈపారతంత్ర్యము ప్రాప్తించునపుడే సహజమగు అధీనత ఆత్మ కలవడును. ఇట్టి స్వాధీనత కోలువడి ఇంద్రియములకు పశులగువారు స్వాధీనులు కాజాలరు. ఇంద్రియవశపర్వులు తత్తదిచ్ఛాదీనులు; ఇచ్చ భావ్యాజగత్ప్రభావమున పరివర్తిత మగుచుండునే కాని పరమార్థమును తలంపరు. కావున విషయలంఘనలకు స్వాధీనత శూన్యము. ఇచ్చకు స్వాధీనులగువారు స్వేచ్ఛావ్యవహారులు—స్వేచ్ఛాచారమును వీడి చక్ర తిసిద్ధమగు స్వాధీనవధమున పంచరించువారు మారుషత్వమునొంద నహంకారు. మన దేశాచారముల ననుసరించుట చేతనే మానవత్వము మనకు సిద్ధించును. అట్టి ఐదవికి సాధనభూతముగు ప్రేమ ప్రవృత్తి వికాసము హిందూకుటుంబములందు గననగునని ఆర్యసాహిత్యమున చక్కగా నిరూపింపబడియెను. (నశేషము)

జాబులు వ్రాయు వక్కాణలు

[జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు]

(గతపంచికానుబంధము)

కోమట్ల వక్కాణ

స్తవస్తి నమస్తే సభ్యువననిర్మాణకారణ
సరస్వతీనాథ విశ్వంధర పురందర వైశ్యా
నర శమనయాతుధాన మకరవాహన నర
వాహవృద్ధి కృపలక ప్రమథ గణవంశిత న
మస్త మునినికర పూజాంఘ్రి సరోరుహం
దును, హేరంబ జనక శిఖవాహన భైరవ
వీరవినోదాభిరామ విరామ నిశాచరేంద్ర
గజవర్మ పరిధానుండైన శ్రీమహాదేవునికి
ప్రియసఖుండైన వై నతేయూయాథ పరమ
భాగవతస్తోత్ర పాత్రుండును, పుణ్య జన
నముదయ మదాపహరుండును, అఖిల
భువన సురక్షణోపాయ కాయజ జనకుం
డును, క్షీర వయోధిజాత వల్లభుండును,
విష్ణుదేవుని నాభి సరసిజోద్భవుండును మ
రాళ గంధర్వుండును, సమస్త మునివద్ద
మిలింద భక్తవత్సలుండైన బ్రహ్మదేవునికి
ప్రియతనూజుండయిన విశ్వవసువుకు నిజ
కుమారుండును; తపో నిష్ఠాగరిష్ఠుండైన
పులస్త్య బ్రహ్మకు పుత్రుండును, అలకా
పురాధీశ్వరుండును, హరిగంధర్వ పరవా
హన పరమేశ్వర మిత్రుండైన కుబేరుని
నిజానసంబునకు వర్ధిష్ఠువులయిన, బ్రహ్మరు
సంభవులున్ను, నీరజోదర భక్తిపారావార
గాంభీర్య చాతుర్య ధురీణులున్ను, కృషి
వాణిజ్య గోరక్షకులైన, పుటభేదనావర

జాధరణ ధారణులును, జీయూతగంధర్వ
సదృశ విభవ ధురంధరులున్ను, శ్రీగురు
భాస్కరాచార్యాశీర్వాద లభ్యైశ్వర్యాప్త
భోగ ధురంధరులును, సకలరాజ బహు
మానోద్యోగాభిరామ గుణ నిధానసుజ్ఞాన
వివిధోపాయ ధురంధరులున్ను, ప్రతిజ్ఞా
పరశురామావతార కారుణ్య రామావ
తార సంతత దయాస్వాంత సద్గుణవంత
బలవంత హనుమంత విశ్వానవరులున్ను,
సప్త సుతానాధీశ్వర షోడశ మహాదాన
వినోదులున్ను దేవ బ్రాహ్మణ విశ్వానవరు
లున్ను, నవరత్న వరీక్షకులైన సరస సంత
గీత నర్తక విద్యత్సభానందకర వశీకర
శుభకర సకలజనాధార సామఘ్నాలున్ను,
కలియుగ నిర్జర ద్రుమ దీనాధిక చింతా
మణులున్ను, వినయ వశీకరులున్ను, ది
గంతవిశ్రాంత కీర్తిప్రభావ సంపన్నులున్ను,
కార్తవ్యరాచల సదృశధీరులున్ను, పరమ
భాగవత స్తోత్ర నిరంతర సుకరనివాసం
బైన శ్రీమదఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండ
నాయకులయిన శ్రీమదహలాలిల వృసిం
హస్వామి పాదారవింద మకరంద పానా
మృత సేవకులయిన యజనాధ్యయిన దాన
కర్మత్రయీ పాత్రులున్ను, కృషివాణిజ్య
గోరక్షణ వృద్ధి జీవనక్రియా గరిష్ఠులున్ను,
వల్మీక ధర్మవిలయులున్ను, పెనుగొండపుర

వరాధిశ్వర అష్టాదశ టిట్టణ ప్రకార బాం
ధపులున్ను, లవణేక్షు సురస్పి దధిక్షీర
శుద్ధోదకంబు లనియెడి సప్తసముద్రమధ్య
జంబూవక్షు కుశక్రౌంచ శాక శాల్మలి
పుష్కర సప్తద్వీప పరిచార ప్రవర్తకు
లున్ను, నానావస్తుపరీతో ప్రవీణులున్ను,
అష్టాదశ పురాణేతహాన నీతి కళాజ్ఞాన
ఘరంధరులున్ను, భారతభాగవత రామా
యణ పుణ్య భాశ్రవణకుసూహులున్ను,
సమస్తపరిమళ ద్రవ్య లేపనులున్ను, చీర
చీనాంబరలశ్యగజ సమస్తవస్తు విక్రయక్ర

యవిపులులున్ను సత్యభౌషా హాశ్చంద్రు
లున్ను...చల్లదసముచంద్రునియంతికలవా
రున్ను విభీషణునియంతేబుద్ధిగల వారలున్ను,
వ్యకార్యవిగ్వాహకులయినగురువిశ్వాస పరు
లయి కన్యకాదేవీవరప్రసాద లబ్ధ ధనకనక
వస్తువాహన సంపన్నులయిన మహామేధు
సమాన ధైర్యులయిన అపుకురాయసింహ
విధగుణ విరుదాంతకులయిన మునిమడుగు
పేటస్థలం శ్రీనగరేశ్వర జనార్దన ముఖ
మండప మధ్యాననస్థితాశేష నూటయిబ్బం
డృ సగరమువారికి.....విసయూర్థములు

వ త్తి వ్ర త

[ద్రాంతరాజు వెంకట్రామయ్యగారు]

మ॥ ఇనుండస్త్రాగతుడైన నిర్దయతఁ దన
హింసించు దోషాకరుం
దని భృంగీరవ కైతవంబున నితాం
తాక్రొశమున్ జేయుచున్
వనటం బొందెడు పద్మినీహృదయసం
తాపాగ్ని ధూమంబు నా
ఘన సంఘంబుల బోలి గ్రమ్మె దిశలన్
గాఢాంధకారచృటల్.

మ॥ అల పెంజీగటిలోన నెంటిగ న్పక్కి
యావాసము బాసి యా
జలబాతాక్షి ప్రభుత్వ శాసన తిర
స్కారంబుఁ గావించి వి
హ్వలచి త్రంబున వీధుల గడిచి ప
త్యన్వేషణోద్యోగమై
జలియకవాలకుఁ బోయిపోయి తుదకా
స్థానంబు వీక్షింపఁగఁ.

సీ. జ్వలన శిలాఘాతముల వరంపరలచే
దళితాళిలాంగులై పొలియువారు
దారిత శమరక్త ధారాస్రవంబున
దాహపీడితులౌచు దలకువారు
పైబడ్డ శవగాత్ర భారధూర్వతచే
నలిగి యార్తరవం బాసర్పువారు
దారుణ మరణవేదనల కోర్వొగ లేక
తల్లడ మొంది మూర్ఛిల్లువారు
వగుదుఁ బడియుండి రచట శవాల్లికరణి
వాహినీపతియొక్కను వర్తనమున
గ్రూరఁ ఘూర్జవటాలంబై కుచ్చిసట్టి
నాటి పాంచాలదేశ జనంబువారు

ఉ॥ మానసనీమ భీతివాడ
మృనలి నాక్షునిసంస్కరించి య
మ్యానవతీ విభూషణ న
మంచిత ధైర్యమెలర్ప సర్వము

బీచుగు పెంటయైన పృథి
వీతలమున్ గలయంగఁ జూచి తాఁ
గానఁగ లేక పోయె నిజ

శాంతునిఁ దచ్చెన నాగరంబునన్
గీ॥ దైవయోగంబుకలినదల్పెనుయమమందు
ప్ర్యామపథమున నొక్కవిద్యుల్లతాంగి
నీల సీరద పటలంబు నిగ్గుంచి
తెరణికి రణన్యతుల మించి మెరసినంత.

చ॥ సరసిజనేత్ర కన్గొనియె
నన్నిహితస్థలమందు శోణితాం
బరముల వాని మ్లాసముఖ
పద్మము వాని విమాలితాక్షునిన్
పారిపోరి వేడి యూర్పులను
పుచ్చెను వాని ధరితిపైని సౌం
వటిపడి యున్న వాని విగ

తాఖులేజునిఁ బ్రాణనాథునిన్
ఉ॥ కన్నుల శోకబాష్పములు
గ్రమ్ముకొనన్ పతి మస్తకంబు నా
యన్నులటున్న మెల్లన ని
జాంకతలంబునఁ జేర్చి "నా! ఆ
పన్న శరణ్యుడైన భగ
వంతుని యక్కటికంబు కల్గినన్
గన్నులఁ జూచు భాగ్య మయినన్
లభించె" నటంచు నేడ్చుచున్
చ॥ తనువునఁగారు శోణితపు

ధారల నల్లన సద్దియ్యది నా
ఘని ముఖపద్మమున్ జెరగు
తోడను వీచుచు సుంతవాయు సే
చనమున కర్కశృత్యములు
నల్పుచు నున్నెడ నింద్రసింగు లా
చనముల విప్పి కన్గొనియె
నన్నిధి నున్న నిజాంగనామణిన్.

మ॥ తన కీగాటియానెన్ కత్తెనచునం
తాపంబునన్ బాష్పము
చనుడై నోట వచింపఁజాలక పివా
నాపీఠం దట్లు దో
చిన నబ్బంగి నెరింగి ధాత్రీవయఁ
దచ్చిద్దాంగమన్ బెట్టి యం
గనప్రాంతంబునఁ నోయమున్ వెదకునం
కల్పంబునన్ లేవఁ గన్

ఉ॥ ఆపసుయంబునన్ భలుల
యందొడిచిచ్చోటుజేరి యుగ్రుడై
"బీసి! భయంబు లేకీలుల
మెంటిఁ జరించెదనీ? సైన్య కా
ట్యూరసముల్ గణించు" ని
శాచిని!" యంచుడఁ జేమనెప్ప నా
భాసురగాత్ర కంఠముఁ గల్
పామిమనన్ బాడిచెన్ మరాష్ట్రుడై
మ॥ రమణీ తద్దళ నాభపర్గ గళ

ద్రక్షప్రవాహంబు ప
క్తియవన్ గారిన నింద్రసింగు నలల్
ప్రాంతం జెనన్ గ్రూలి జీ
వములన్ బాసఁ లతాంగి కాలుగడుగన్
నాపోవుచున్ భగ్త గా
త్రముపై వ్రాలి తడియ దివ్య వదవిన్
బ్రాపించె శ్రీమంబుగన్

మ॥ పతియే దైవమటంచుఁగొల్చిమనుచున్
బత్తకమై పేర్చి స్త్రీ
యతను ప్రాణసమర్పణం బయిన సే
యన్ జాలి దీవ్యత్సుధీ
స్తుత సంభావ్య పతివ్రతా విభవ వి
స్ఫూర్తి విరాజిల్లు భా
రతనాకీ నికరంబు నూనె త్రిజగ
త్రుభ్యాతి పాత్రంబగున్

భారతి

(వేంకటవీరరాజకవులు)

(గత సంచికానుబంధము)

౧౫౧

తోడనే భారతి “హా! మహాహారా!” యని మూర్ఛిల్లెను. పిదప చెలికత్తె శైశ్వోపచారములచేఁ దెప్పిల్లి “అహా! దైవమా! నాశశినేనా యురిదీసెదరు! అయ్యయ్యో! శపేనా? ఎంతకష్టమొంతకష్టము!” అని యున్నాదనిపొలెవాపోవఁదొడఁగెను.

అట్టి సమయమున “అమ్మా!” యని యూమ కుమారుడు చెరిచు వచ్చెను. కుమారుని గొంది యూమ “హా! కుమారా! శేషటి దినమున మీ నాన్నగారి నురిదీసెదరఁట!” అని పెద్ద పెట్టున తోడనము సేయసాగెను. ఆపాఁడు “అమ్మా! అమ్మా! నాన్నగారి నేనా యురిదీసెదర”ని గొల్లుపెట్టెను. అదివిని యాచెలికత్తె మిక్కిలి దుఃఖించి కాదు నాయనా కాదని మోచార్చెను.

ఇంతలో సుందరమ్మ కోపముతోఁ బ్రవేశించి “ఏమే? దరిద్రురాలా! సర్వకాల సర్వావస్థలందును విలాపమేనా? అందుకే మనదశ యీలాగున్నది. ఇంకచాలును. కట్టిపెట్టు మ”ని గద్దించెను. భారతి పొంగి పొరలి వచ్చుచున్నదుఃఖము నాపుకొని “అత్తయ్యగారూ! మీ కుమారుని శేషటి దినమున యురిదీసెదరఁట! ఎట్టి యావధ ఘటిల్లెనో చూచితిరా!” యన సుందరమ్మ “ఏమీ! ఉరిదీసెదరన వారిదా తప్ప! తిని యుండలేక కండకావరమున బాదెమేలు

వై చెన”ని పట్టిముసిముసినవ్వులనవ్వుకొనుచురాని కేగెను. అంత భారతిచెలికత్తెతో “ఏమే! పంపెనుట! ఏమిది?” యని ప్రశ్నింపయామె యావదప్యతాంతముఁజెప్పెను.

అదివిని భారతి “అహా! పురుషులెంత మాయాపురు! (దివాను నుద్దేశించి) ఓరీ! నాబహిఃప్రాణము గతించిన నీకు సంతనముకాబోయి! కానిమ్మి. నేనే నిరంతర పశిరాద సేవాన క చిత్తనై యున్నచో నాభర్త నాపరాత్నికుఁడు రక్షింపకుండు నేరే” యని మనఁబు దిట్ట వరచుకొనెను.

౬

నాలుగు గంటలకు బ్రహ్మాజీగూవు నురిదీసెద రనునార్త పురమంతయు వ్యాపించె. అప్పుడేయూఁడుగంటలు గావచ్చెను.

ప్రజలెల్లరు గుంపులుగుంపులుగా వధస్థస్థానమునకు బోవుచుండిరి. ఉరిదీయుటకు సర్వసన్నాహములు జగుగురుండెను. వేళ సమీపించెను. కాని రాజాగమనము కాన్పించదయ్యె. ఇంతలో దివాను ప్రేరణచే నేగిన భృత్యుఁడేకఁచి సంతోష కలిఁతుడై ప్రతిక్షింపుచున్న దివానును కేరి “మహాప్రభు! రాజుగా నొకనేత్ర గాన విద్యాప్రభావము నాలించుచుండిరి. మిమ్మెల్లర రమ్మని యాభియైసద”ని పల్కనచోఁ గల ప్రజలెల్లరు దివానునహితులై యేగిరి. వారితో బ్రహ్మాజీనిగూడ దీపి

కొని పోయిరి. ఎల్లరును వినుటకుఁ జరిగిన స్థలము నేర్పరచిరి.

అంత నావేశ్య విషంది మీలుచు నాలాపింప నారంభించెను. క్రమక్రమముగా నామె గానము మనోహరమయ్యె. ఆమె యనవద్యహృద్య గానవిద్యా ప్రభావంబున కెల్లరు నానందభరితులైరి. ఆ గణిక గా నామృత రసరస పరవశుఁడైన యాభూ పతి యామెతో “చంద్రముఖ! నీ గాన విద్యాప్రభావముఁ జాలించి నీకుఁ గల కోరిక నెదియో చెప్పు మ” నియెను. ఆమె మహాప్రభా! ఈమధ్య మీ దివాను నాయొద్దకువచ్చి నాతో కొంతకాలము విలాసముగానుండి ఐదువందల రూప్యము లిత్తు పని వాక్రుచ్చి నన్ను మోసపిచ్చి వచ్చెను. కావున నాతనిచే నామొత్త విప్పింపఁ గోరెద!” పని వినయముగా ననెను.

అందులకా ధరణీధరుఁడు సత్యము ను చెప్పుమని దివానుని బ్రశ్నింప తానే మియు నెఱుంగ నని బదులుచెప్పెను. అతని మోసమున కెల్లరు నిందింపసాగిరి. చంద్రముఖలేచి “మహారాజా! మీదివా ను నన్నెఱుగ నని తమ సమక్షమునఁ బ్రమాణముచేసినచో నాధనము వదలెదన” నెను. వెంటనే దివాను రామాయణముఁ దెప్పించి నెత్తిపై నిడుకొని “మహాప్రభా! సభాస్థులారా! నేనెన్నఁడును నీమెను గూడలేదు నరిగదా చూడనులేదు. పరాత్పరుని సాక్షిగాఁ దెల్పుచున్నా” నని వచిం

చినతోడనే నావేశ్యలలామ మెలిముసుగు చేసికొని రాజున కభియ్యుఖయై “దేవా! ఈ తమ నన్ను గూడలే దని మీతోఁ దెల్పి నాడుకదా! అదియే ముమ్మాటికిని సత్యము! సత్యము!! సత్యము!!! నేనా బ్రహ్మ జీరావు భార్యను. భారతి యను దానను. నాభర్తపై గల యసూయచే మావంశము నిర్మూలమొనర్పదలఁచి, యింతటిఘోరసాహసమున కీ పాపాత్ముఁ డొడిగట్టె” నని చెల్పి సభాసదులెల్లరు సంభోష కం దభిత హృదయూర విందులై తమ సంతసమును కరతాళములమూలమునఁ దెలియఁ బరచుచు నాపతిప్రత్యగోమణి యగు భారతిని వేవిధంబుల కొని చూడిరి.

వెంటనే యేమూలతో కూర్చొని యున్న బ్రహ్మజీరావు చటాబున లేచి జన సంఘమును దొలఁగించుకొని రాజసమ్మఖమున నిలువఁబడి యున్న భారతియొద్దకుఁ బరుగిడి పోయి యామెను కౌగలించుకుని “హా! భారతీ! నీవేనా నాప్రాణములను రక్షించితివ” ని యానంద బాష్పముల రాలెను.

రాజామె బుద్ధి కుశలత కచ్చితపడి బ్రహ్మజీరావునకు సహస్రరూపక లాసఁగి “యురికొయ్య డొరకనే బోగూడద” ని దలఁచి దివాను నురితీయ నాజ్ఞాపించెను.

పాతక మహాశయలారా! ఈ కవట నాటకమునకు కారణభూతురా లెవ్వరు? దివాను ప్రియురాలగు సుందరమ్మయే?

వారు శలవు యిచ్చినది—

కుంభిణీవారి జమాబందీకి వఖరూ పాయీ శేకుండా వున్నది. యిప్పుడు జీతాలు దొర్కవు. మేము కిమిడే వచ్చిన వెన్ను బరవజా చేయించి ధాన్యం కొల్పిస్తాను. అని శలవుయిచ్చేవర్కు యీ శిఫాయీలు కల్కటరు యిస్తాటదొర తో ఫిరియాదు చేసుకునేవరకు అతను అన్నమాటలు —

యిప్పుడున్న మీరు గజపతిదేవు వద్దకిపోయి మాజీతాలు యావత్తు లెళ్లి చూచి యిప్పించి మనీ లేవవలసినదని అటు కాయించమని శలవుయిచ్చిరి. గన్ను- శిబ్బం దీవారు కల్కటరునూటలు హామీచేస్తుని మరునాడు గజపతిదేవువద్దకివచ్చి సదరహా వ్రాశిప్రకారం అట్కాయించేవరకు అతనికి కోపంవచ్చి నాదగ్గర నాశరీచేసినవారికి కుంభిణీ ఆనరా యేమివున్నది. వాండ్లను కూసిచేయించినాడు. ఆమీదట యిస్తాట ధారవారికి కోపంవచ్చి యితణ్ని ఘట్టిగా పట్టి ఖయిదుచేయించవలెనని నిశ్చయించి యితను జాగ్రతతోవున్నాడు గన్ను వమ యావలోకన చేస్తూ వఖనాటిదినం చంద్ర గ్రహణం వచ్చేవర్కు గజపతిదేవు జాగ్రత తప్పి నాగావళి అనే సదికి స్నానానికి వచ్చి నాడు. అజాడలు కుంభిణీవారు తీసి తమ శిఫాయీలకు యర్రకుతుతాలు తీయించి సంభావనలకు పాయ్యే బ్రాహ్మణులవలె

పోయి దానాలు యింమనుమని చేతులు పట్టుకున్నట్టుగా పట్టుకొమ్మని శలవు యిచ్చిరి గన్ను ఆప్రకారంగానే పోయి వీరు ముగ్గురు అంన్నదమ్ములను పట్టుకున్నారు. వీరు ముగ్గురి అంన్నతంములులోను స్వజా భార్యకొమాల్లు గజపతిదేవు దుగరాజు జన్ను బోగందానికొమారుడు జగన్నాథ దేవు వీరికి మాతృభేదం వీరిని ముగ్గురిని తీసుకువచ్చి ఖయిదుచేయించి మరికొన్ని దినములకు బందరుకోటలోకి తీసుకువచ్చి వుండినారు. తదనంతరం జగన్నాథదేవు వారిలయి కొండలుపట్టి ఫిరూచీచేశేవరకు బందరునుంచి కుంభిణీవారు గజపతిదేవు కొమారుణ్ణి దుగరాజును ఫిరూచీ ఆణచే నిమిత్తం కిమిడేకు తీసుకువచ్చేవరకు కొంత అణిగి అగాగవట్టు వుండగా గజపతిదేవు పరిలోకానికి వెళ్లి నాడు. యారాజుకు నలుభై అయిదుగురు భార్యలు. అందులో పట్టపుదేవులు నల్గురు. యితనికొమారుడు గజపతిపురుషోత్తమదేవు యిప్పుడు రాజ్యం దుగరాజుకు యిస్తారని చెప్పతూవున్నారు. జగన్నాథదేవు అనేకదినములు కుంభిణీవారిని అవసరపక్షం చేసుకుంటూ విశాఖ పట్నంలో వుండి యక్కడికి క్రియతేక పోయె గన్నునున్న మీదిమిక్కిలి సనితి అన్నలు- దేఖలు లేకపోవడం వచ్చె గస్త నున్న యిఖ వీరిని యిందినములు అనువ రించుకుని వున్నా యింతకుమిక్కిలి బాగు చేయ్యరు. బహుశా కుంభిణీవారికి అక్క

రకువచ్చిన గజపతిదేవుడు యేమాత్రం ముందర్ని తెచ్చినారు. యిఖ కుంభిణీ వారు భాగుచేస్తారున్న మనా భాగుడడ తామున్ను అన్నమాటలు కలలోనులేరు. శరీరం పుష్కంతనేపు అడుపుపట్టుపడి పు డడం బహు పుత్తయీకార్యం అని కుంభిణీ వారి మాటల్కు సంమత చావుకయినా వప్పుకుని అడివిమీద పున్నాడు. యీ దేశంలో నాల్గుతుల రూపాయాల పరి యంతమున్ను దస్తు వస్తుంది గాని బహు అడివిరాజ్యం, యీరాజ్యంలో నాల్గే శి ఆమడలకు మాటలు చెప్పడం యిన్ని రూపాయలున్ను స్త్రీజ్ఞులకే దస్తు కావలె గాని మగివఖరికి దస్తురాదు. కుంభిణీవారికి యిచ్చే జమాబందీ యాభై వేల రూపాయాలు! వఖవేళ దేశం అంతా అమాసి చేశినా వారికి అయినంతదస్తు రాదు గన్తు కుంభిణీవారు దుగరాజకు రాజ్యం యిచ్చి వారిచాతను వనిపుచ్చుకుంటూ పున్నారు. ధర్మం విచారిస్తే రాజకొమారుడు గజపతి పురుషోత్తమదేవువారికి యియ్యవలసినది. అథవా అతను బాల్యుడు గనుక దుగరా జకు యిచ్చినా ఆజ్ఞలుమాత్రం యితనిచేర చెల్లించి పుద్యోగం ఆతను చేసుకోవడం ధర్మం. యీపనులు యేదీ మానివేశి యీచిన్నవాండ్ని అనాధనుచేసి కుంభిణీ బలంచాత దుగరాజ దేశం చేసికుంటూ పున్నాడు—

రిమాకుఁ

యిఖ కోటవసునం—వట్టా వసునన్న —

పూరిదగ్గర కోట! పూరు కోట చుట్టూ కొండలు పూరికి తూర్పువైపు రెండుకోసులు యేగు దక్షిణం వయపు కూడా యేరు తిరుగుతుంది. యీ కిమిడ మహేంద్రగిరి పర్వతానకు యేడు ఆమడ పుట్టుంది! యిదిగాక అక్కడ కొండ మీదను దిగువనుకూడా శివాలయమున్ను తీర్థమున్ను పున్నది. యీ పర్వతందగ్గర పూర్వం ధర్మరాజులవారు అనేకదినములు నివాసం చేశినాడట. కొండమీద మూడు ఆమడ పర్వతమున్ను వెళ్లవచ్చును గాని రాళ్లు! అక్కడ పుండడానికి అనుకూలం కాదు. బహు దేవతాభూమి. డిల్లీదగ్గర యమునానదికి బదులు యిక్కడ మహేంద్రతనూ అన్న నది పుట్టింది. యెందు చేతనంటే—

ధర్మరాజులవారు యిక్కడపున్నా నదిజలం పుంటేనేగాని తేకుంటే యిష్టం లేదు. గన్తు ఆ యమునానదికి బదులు యిక్కడ యీనది పుట్టినది. యీనది యిక్కడ పుట్టి రాయుడుదగ్గర పోయి దుగ్గించుట్టూ మూడువయపులా నర చుట్టింది. ఆ దుగ్గాన్తి వఖ అరవయపు తూపుకగా తోవ. అక్కడనుంచి అనేక గ్రామాలు పండిస్తూ కళింగవట్టుందగ్గర పంగమం అయింది. యీనది జలంపారి

నంత లెక్కను పంటల విధిన్ని పశువుల వృద్ధిన్ని విస్తారం—

యీ మహేంద్రగిరి పర్యతంమీద ను పరసవేది వున్నది. యిప్పుడు దాని మాహాత్మ్యం అగవడకుండా చేశినాను. అక్కడి నవరవాండ్లు యందుచాతినంటే— వఖబ్రాహ్మడు దగాచేశినాడు యీశుద్ధక్రియ యీస్తవశంఖో వాక్కి ఫలించడం లేదు. అథవా వీరు ఆశపడి అంగులో వఖ చింసంయెత్తు యెత్తుకున్నంతలో వీరికి యేదిఅయినా అహయం వచ్చేది గన్ను అందుకు ఆశించేవారు యెవరికి అయినా తప్పవనారికి యిదేవరసగదా తీని త్రినే త్రుడికయినా చెప్పకుండా వుండేటప్పటికి కిందట వఖ బ్రాహ్మడుపోయి నవరవాండ్ల చిన్నదానితో స్నేహంచేశి దాన్ని మనసు వచ్చిట్టుపడుచుకునినాకువరసవేదిఅగవచ్చు వలెనని బతిమాలుకుంటే స్నేహంగన్ను మోమాటంచాతను మంచిదని మొఖాన్ని గుడ్డకట్టి తీసుపోతాను. త్రోవ అగవర్చ నంన్నది. యందుకు యితను మంచిదని వాప్పుకుని కళిందగింజలు వాళ్ళొకట్టు కుని పోయినాడు అప్పుడు ముఖాన్ని గుడ్డకట్టి తీసుకుపోయ్యే ముందు త్రోవ కడకుగింజలు రాలుస్తూ పోయినాడు— యిద్దరూపోయి గుడ్డతీశి పనుపువుండచేశి పరసవేదిలో వేళేవర్కు మీదికిపోంగి వచ్చి జురినిముమాన్ని లోపలికి పోయినది. యీ క్రమం యీవివృతు గ్రహించెను.

అంతట ఆనవరది యితనికండ్లకు తిగ్గి గుడ్డకట్టి యథాస్తానానకు తీర్చువచ్చి నురి నెలదినములకు పమకంకురిశి యీ కళిందగింజలు మొలచివవి గన్ను యీ చిన్నది ప్రసవమయ్యే సమయం జూచి యితను భోవకడాకు రాలుస్తూ పోతే చాలుగా మొలిచిన చెట్ల చూస్తూపోయి! పరసవేదిలో యంత పనుపువేశి పొంగిరా గానే వెనుకువశితో తీశి పట్టుకుని తినుగా వచ్చి ఆడిన్నదాన్ని నెమరించి తనచాత నాల్గుఅయిదు దినములకు భర్త్యం వుండ చూస్తుని పారిపోయినాడు. తదనంతరం ఆచిన్నది గ్రహించి తనవాండ్లతో చెప్పే వరకు వాండ్లు అంతట జాడలుకట్టి విచారిం చేవరకు చాలాదూరం పోయినందున దొర్కలేదు. యంతట యితను కొండ పల్లిదగ్గర వఖసూళ్ళొకవచ్చి యితను యవ రిని సంమ్మక వక సూద్యురియిట్లా చూ రన తగిలింది తనసామాను అక్కడవుంచు కొని భోదనంచేస్తుని పస్తానని పోయినం తల్లో ఆయింటివాండ్లు యేమో పనివుండి వస్తూవుండగా వాండ్ల తల దగిలి ఆకింద యినవఘట్టేలు వుండగా అందుమీద పజే టప్పట్టి బంగార మయ్యిది. యీసూక్రిం ఆశూద్యుడు గ్రహించి యిట్లోవున్న యి నుము యావత్తు వచ్చి పరసవేది చల్లించే వర్తు అంజా సువనకం ఆము గన్ను యిది నుహా శుభక్రియగదా అని హరించి దాని బంగారుయావత్తు భావిలోవేశి యింట్లు

దహనంచేస్తున్నాడు. అంతట ఆ బ్రాహ్మను ఎచ్చేవస్తు గృహాలు కాలుతూ వుంటే శూద్రుడు నాయుళ్లు పాయనని దుఖి పడుతూవుండగా యీవిపుడు తనకు మిత్రద్రోహం తగిలించని ఆయుడ్లతో కూడా దహనం అయినాడు—తదనంతరం ఆరెడ్డి యిందువల్ల అనేక ధనంచేస్తుని చాలా శిబ్బందీ కూచుకుని దినదినప్రవర్ధమానులై ఆతను ఆతనికొడుకులు ౭౨ (72) దుర్గాలు కట్టించి నూరుసంవత్సరములు రాజ్యం చేశినారు—

యీదేశంలో ఫలజాతులు—శమ లాఫలాలు, యీడపండ్లు, మామిడిపండ్లు, వనసపండ్లు, అరటిపండ్లు, దెబ్బ, నిమ్మ, గజనిమ్మ, కిత్తరి నారదెబ్బ, పుల్లదెబ్బ, దీనిజాతి పూరగాయ చేదుగావుంటుంది. అవ్రుషధాల్కు సఘా అక్కరకుతస్తుంది. యిత్యాది ఫలవృక్షజాతులు కలవు—చేదిపొట్లకాయ, అడివికండ, ఆకాగరకాయ, యిషువంటి కూరగాయలు. యివింగ్గానె వారి, అడిగొళ్లు వుడుములు అడివికందులు యిత్యాది మాంసాదులున్న అనేకం కలవు. ఆదేశస్తులు అంతా మఛాలు భక్షించేవారు. బ్రాహ్మలు సమేతున్న మాంసం వుచ్చుకుంటారు. అక్కడి బ్రాహ్మలు సదీ తీరంయందు స్నానంచేసి జపంచేసుకుంటూ బహు తపోస్థితోటి దేవావనాలు చిత్రా సనాలు వేస్తుని జపంచేస్తూ వుండి మచ్చం గన్ను సీల్లోనుంచి యివలల తుళ్ళివడితే

చటుక్కున చంపి దభాననంకేంద వేసుకుంటారు. తిరుగా తదేశధ్యానంగా వుంటారు. దేశంఅంతా బహు కిరాతభూమి. మనుష్యుల చూస్తే రవంతలనునా దయ దాక్షిణ్యాలు తేవు నిర్భయంగా అక్కడ జనులు నవరవాండ్లు కొండవాండ్లు కోడు వాండ్లు యిషువంటి జాతులు, యిందులో పఖిజాతి పాండవవంశమనుకుంటారు వాండ్లు, ఆడవాండ్లున్న బట్టలు కటేదిలేదు! ఆడవాండ్లు జిల్లెమచెట్టులాగున వఖిచట్టు వుంటుంది ఆనారతెచ్చుకుని చీరలాగున నేళి కట్టుకునేది చెవుల్లు యినపమన యాలు వేస్తుంటారు. మనుష్యులనుచూడ వికారం. అడివిమనుష్యులు అన్నగడ్డు దాఖలా వీండ్లు మనుష్యులు యేదివేళ నూనె పసపూ రాచుకుంటా వుంటారు. గన్ను పసుపు రాచుకున్న బట్టలుతోటి చిక్కుకంపుతోటి అవహ్యావేస్తూ వుంటారు. యీభూములు బహు శీతలస్తలం చలి జ్వరాల్లు పుట్టినయిల్లు—యిక్కడ బంగారు వంన్నెవచ్చినట్టు ప్రపంచంలో మరి యెక్కడానున్న రాను—పెసలు మినుములు వగైరా కిరాణాయానాయి ౧ కి నూరు నూటయ్యై శేల్క పరియంతరమున్న అంముతారు. రూపాయాలుమించి వుంటే స్త్రీల కాదు. యీసమస్తానంలో యవడయినా అధికంతుడు పరలోక గతుడైతే వాడికి కొడుకువున్నా గాని సఖం ద్రవ్యం దివాణాకి పుచ్చుకునేది. యిషువంటి అన్యాయం.

గుంట దక్షిణానకున్న వాగె నెరుతికి గొనెలగుంట
పడుమిటికి వుత్తరదక్షిణాలుగా పారిన పద్మవాసు
నాయువ్యానకు రాలిమీరకుంట. ఉత్తరానకు సారి
మేర పోతున్నది. ఈశాన్యానకు విన్నగుంట కీమలు
శ్రీనాథ స్థితిను శాసనావార్య దత్తభాగం ఇచ్చితి

స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం
పరదత్తానుపాలనం
పరదత్తాపహారణ
స్వనత్తం నిష్కలంభవేత్ ||
వైశ్ణవభగిని లోకే
పర్యేషా మేర భూభూం
పర్యేషా మేర భూభూం
కప్రవత్తా విమలధరా ||
విద్యాధికార ప్రవాహం
గృహ శ్రీమే భూపతి
అకాశో జాకాశో వాచాం
విద్యులం ధర్మకాశం ||

శకం — పేరు

విష్ణువధానమహారాజు

గుంటూరుగొట్టి గుంటూరు కేంద్రాన్ని గుంటూరు
లోనేను మండపా ఆగ్రహారంలో భర్త తాను
శాసనం

కష్టవధానమహారాజు స్వస్తి మిత్రం
నలభువన సంధ్యానుమాన మాసం సుగ్రహం
వారిభుత్రాం || వైశ్ణవప్రసాదం దలభరావ్యం ||
మార్కండేయ పరిహారిణాం || స్వామిమహాసేనాదా
సుధాన్తరాం || భగవన్నాయకప్రసాదం సాది
తనర వరాహ బాంధవ తుల్యం వశిష్టరాతిమం
దలవానశ్వమేధానభుతస్త్వం పవిత్రీకృతప్రసాం
నామక్యాం || కులమలంకరితం పత్నీశ్రయశ్లభేం
ద్రా నామభూషితం ద్వాపాధానియాన్ బుద్ధి శ్రీవిష్ణు
వధానో మహాదేవ || సుధాన్తరాంధ్రప్రదేశా

దేరాదువ్యోమజాతా సకులబలాత్ సుప్రా
ప్యం త్రైధమం సకులైః కేకమాన్యోనోద్భిక్తికృత
నుమచరితి తస్మిన్ వమన్యోష్టానకారా ద్రాశ్చ
తస్మిన్ జయసిన్యానమాశ్రయప్రసాదం భవతు
రక్షత || తిద్భానురేంద్ర వృషత స్వామి ప్రేక్ష్య
వధానో రాశ్చ వమనో నరకాంతిన్యానమకం
గిరాజతే విజయూపవచనా వింశతి వమనాన్యకా
దనకులం || రాశ్చీరిస్వమితో జయసిన్యాన్యూ
నివాన్యాంతు చివరితే ద్వియూనామరామకే స్వన
రాజ్యం కుదెనుమితోకేమానాక తస్మాదభిముచ్చా
బ్ధిశ్చేష్ట ప్రేక్ష్యభానోవృషత అకృతకృతి జిత
శ్చేను సత్తత్తీశస్వారాశ్చేష్టాని విజయాదిరి
భిక్తిం శిష్టకే రిత ప్రసాదం || అప్రాసేపవాణిమహ
తిలమపాల యదివయోనయోస్త్వం భూవధానవృషతి
సత్తీశస్వారాశ్చేష్టానానభ తస్మాను ద్విజయా
దిరి వగేంద్ర మృగరాజః యాకన్తామోక్షర శత
నివాలయావార్యమృగ జయసంభావనాం అమర
త్వా రింశేష్టానో కామపాలయస్వమస్తాం కలి
విష్ణువధానో శ్చవరనయోద్భాధి కులపరశీద్య
కేక రస్యం విజయాదిరి నూన || పవిత్రరామ
స్వపతికృతం || నెచమృత్యాంశవధానోద్భా
మపాలయ || మహాదేవ తిద్భాను రుద్రరాజ
విక్రమ రివేగామాంబికాయాం సుగం || యోగి
రోగి జకేశ్వరోధిమహాస్వరకృత భీమాధిపతి || సో
యోగిభిలం విజయవర్మం నిర్మల మన్మల
య || బధ్నావర్మమధాద్యో వధుకో భూపతి
పతిం కాశ్చీతి || యస్మిన్ రాజరత్నం క్షీతికేం
ప్రేవానివాశం గతం || బారామరలభేన న్నచితా
బాతానికచరామి || కేశాక్షురి కథామృతమర
నికార్మప్రేక్షావేద్యానాం || రాగానాగతాద్విత్తి
శ్చ మకృతా యాగా నాధోక్త శ్రేయా మనురివి
కల జివానాం జక ఇవాశేష్టానివేద.....
.....వివాహనివాం యోధిజవానాం కల్ప
తయ || సుధాన్తరాంధ్రప్రదేశ మహారా
జాధిరాజ రాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక || పరిమ

బ్రహ్మణ్య మాతాపితృ పాదానుభూతిః | అస్మిన్ త్క
 క్యాది నీతి నిష్ఠాః | సువాచనా ప్రతిపాత శక్తీః |
 నైవలేయ ఇవవిహితావలంబనః | యుద్ధిష్ఠిర ఇన
 భీమసేనో దృశ్యచందారాతిమండలః | పాశ్చాత్యు
 నివాసీవోరాష్ట్రీహుట ప్రయభూత్ కుటుంబిన స్స
 గ్ధం నిర్వమాభూపతుతివిదితపస్తువః | కాండియగ్రా
 య వాజసనేయ సుబ్రహ్మచారిణః | సర్వేశ్వరిణః
 పాత్రాయ విధి శక్తృణః | పుత్రాయ పుంగడి ఈశ్వ
 రంభిరానాయ అస్మ భగవంహాయ సమిత్రే నోదక
 పూర్వం స్వకరపరిహర విగ్రహార కృత్య పంపహ
 వామగ్రామపద్మానిత గ్రామాధికః | కొప్పనిగ్రామ
 ధిక పోతూరి పృశ్వశల్ల నిగ్రామధికా చవోపరుపా
 కశ్చాస్మాత్రిస్సంపదస్తుఇయే లేహమనధియః | పూర్వ
 తఃపోతూరి పృశ్వశల్లపూర్వస్త్రః | అక్షే మకలప క్త్రు
 నామపదం మగ్ధాలనిగ్రామశ్చ నితూణిః కవయరతన
 కాళాల్ పుంమెంగిమగళః | పురాణసంతా | నైవ
 త్యాంచ గృవవస్తాః పశ్యమతః పుంమెంగికోప్ప
 నిగ్రామధికయోర్మధ్యనిజారనివీవాయువ్యతః | తర్క
 రకృత్రికీమెవగీమాపుస్తతః | పంపావనీతూవానతః |
 చైకలారివాకశీమ్యవగీమా | అస్యభగ్ననోపవనీకేన
 చిచ్చాగా కర్తవ్యాయః కరోతి పంచ మహాపాతక
 సంయుక్తో వరకం గవిమ్యతి | తధాధగవతా వ్యాసే
 నోత్తే | బహుభిర్వసుధాదత్తం రాజభిస్సగరాదిభిః |
 యస్యయస్య యధాభూమి | తస్యశస్య తధాఫలం ||
 గ్వదత్తం పరదత్తం వా | యోహారేతి వసుంధరా |
 ఐష్టివేదం సహస్రాణి విప్రాయాం జాయజ్జేమి ||
 సర్వాశేతాం వివః పాదా వేంద్రాక్ భూయోభూ
 గమో యాచతే రామచంద్రః | సాహస్యేయం ధర్మ
 సేతుకన్యపాణాం | కాలేకాలే పాలనియ్యాధివర్షిః |
 మద్వంశజాః పరవసీపతివంశజావా | యోభూమి
 పాః సతతముజ్వలః కర్మచిత్రాః | మద్ధర్మమేవసగతిం పరి
 పాలయంతి త్వత్పాదుకెద్యయంచపాంకిరిసావహమి ||
 అజస్తై రస్యకైమయరాజః | గామేత్రిగామః సపయః
 ప్రవాహాః ప్రభూతసర్వస్యఫలావభూమిః | విపా
 శ్చ వేదోక్తవిధిద్రవీణా | భూయోసురాకల్పమనావ

సంభూతః | తివెనుస్తు సర్వజగతాం | పరిహిత నిగ్రాం
 భవంతి భూతాజ్ఞాం | వోహప్రయాంతి వాశం
 సర్వత్ర హభేధవతు లోకః ||

శకం—లేమ

లవవేమారెడ్డి

సుంటూరుజిల్లా యిలాకా తెనాలితాలూకా
 లోచేరిన మం || కొల్లూరులోపున్న తామ్రకాశసం ||
 ప్రవాహవర్షర నాదవ్యవప్రచేతః పాడుం ప్రాచీన
 స్సాసోం నితమహాతతిలోచరితః నిర్వాగ్నిశిఖం
 గాంధురా
 గుమాస్త్రయ్య ? లాలితాం శివీ భా మాకుక
 జాతః మనం
 సాహదేవ విల్పంభిమానః సోలారంభో మహం
 భోవిధిః || ౧ ||
 లీలామ్యూత జితం కళ్యాణ కళాం మాన్
 దృఢం కీర్తితా
 మాహర్షం యుగయం సమయ్యభుజయో విశేష
 యంత్యా మిథః
 పర్వాత్యాః తదమంభపాశ్చయ్యుగ శే స్రమేమ
 లో శేత్రుణః
 కాలశేపణ మిందులోచన విధాకాంతం శివః
 పాశువః || ౨ ||
 తమోహారేతాం తపపుష్పవతా
 కాకాసుపూర్వా పరిశైలభాజా
 రధాంశీలా మిన దస్యజంతా
 పురాపురాతః పృథివీ రధస్య || ౩ ||
 యక్కాశో నివా చింతరాయ నిగ మైధ్యాశేతంచ
 యద్యాగి భీ
 ర్యా లక్ష్మీకరపల్లనోదరగతిం సంవాహనైర్పాలితం
 జాతాయుతివియ్యం నవీత్రిజగతిపంతావనిర్వాపణి
 తస్మా దావసభూత్పిదా కృదురిపో వవాశ్చ
 తుధాకవరః || ౪ ||

వినియోగో విశ్వస్యహ ప్రయత్నా
 త్వక్తేషు బగో ధృవీ సాగభూతః
 లోకేమహాసావతయో స్రసిద్ధః
 సోమ్యోస్థహోబర్హే దేవభావణ్యః॥ ౧౧॥
 పుణ్యేత్రతిథిశ్రీకమాస్యమనసిరోలక్షణాధ్యక్షతో
 యస్త్యోద్గ్రహరప్రతాపనిహతామిహంగతావైరిణః
 విందంసేనినిన్వృత్తింసలనిధిన్వేషేష్వయా శేషుచ
 నాయా వృక్ష సమాతులేషు నిరితాం సూలేషు
 శ్రేతేషు చ॥ ౧౨॥

సంగ్రామనాక్రమ్య తవైర్విభిన్నా
 యస్త్యాంబుమాదామణిహ విచేయః
 ఆక్రామతస్యం యతిరాజంకాక్
 ప్రతాపవర్హ్నా ౧. నిను. ౧౧॥ ౧౩॥
 యతీగ్రి గావసమియా ధనిమంబరీణా
 మాలోకితంచ ముఖరాగమివంగ మూలం
 శ్రోతుంబగీతరచనాం యుగవన్నుచిదౌ
 నాగాధిపావ సమాతే నయన శృతిర్విం॥ ౧౪॥
 బంధోఃశ్రీరవనాడ్డయాద్ధునిదేశాతాన్యయాంబాశత
 స్తస్యావీత్సుయం త్రియయ్యదయతాసా చక్రమే
 గాత్కూక్
 సాధ్యరత్నమనూచమాచన్యపతి శ్రీవేమపుద్గీపతిం
 దొడ్డత్కృభుజమన్నభూమిరమణింగ్రీవల్లభూవల్లభం
 తేనాం సర్వసహోద్ధిరః కులపతి శ్రీవేమభూ
 మిశ్వతో॥ ౧౫॥

చేమాదిప్రథమానదానిరతో ధర్మప్రతిష్ఠాగురుః
 యస్మిన్ శాసతిపాక శాసనవిభేసర్వామహాండలిం
 భ్రష్టంవిక్రతుభోగదానిరతోభూరిజరానిజకరాక్
 ప్రాదాత్కుండి తరంగిణీ ముభయతఃశృష్టాంచ
 గోదావరీం॥ ౧౬॥
 విశేభ్యఃకలవేమభూకలపతింస్యారాగహారా
 బహూక్
 నైకాద్వికమనవ్యరాజ్యమకంవిస్సీయదాశంభువో
 యోనబాప్తగణాతిమూక్రినులభావృత్తికృతావణ్యాతే
 స్తంభాక్ కీర్తి కృతే స్వజంత్వ మకలా భూ
 మిశ్వరావత్వరా॥ ౧౭॥

నిస్సాయావ్యక్తతర్కనిర్మలమతి శ్రీవేమపుద్గీశ్వరః
 యేన శ్రీగిరిగమ్యనోబలసింహాసనానాగాంకితో
 విఖ్యాతో వచితో సతాత్మవయో శస్త్రంభాఫలం
 హరితెరిం॥ ౧౮॥

వేమక్షీరీశో వృషమేకపాదం
 భంజప్రచారం కలికాలగోసూత
 రత్నాగ్రహారం ద్విజదేవశక్త్యా
 పవక్రమేన స్థితించకార॥ ౧౯॥
 ఛర్మాత్కజ్జో హాశగణిః పృథుచ్చై
 త్యుదిర్వమాదాని యా గాంశశేషు
 వితిగ్ధాను వేమనరేశ్వరస్య
 పుంజస్త్వని నానాని పుగాతివాని॥ ౨౦॥
 తస్మాశ్చ వేమపుపతే గదాహుదిగ్రాదే
 గాణతో ప్రతాపవరకాం తినిధీకుమార
 నూచ్యేంనుతుల్యమగ్రసానావనోశ్చభూప
 శ్రీయంవ వేమపుపతిజకరక్షపాల॥ ౨౧॥
 జిత్వాక్రియనవోతభూకలపతిస్వరావగాత్కిన్ బలా
 చాక్ష్మణ్ణతేనీతగ్రాద్ధురమవత్యాగౌరమ్నిశోత్తిస్
 ఆనింధ్యాదియోత్కంప్రద్ర వచనంతస్యాపగానస్తుతౌ
 ప్రశ్నిం ప్రతిపక్ దేశజయన స్తక్మాస్య పత్నీ
 యతి॥ ౨౨॥

వీర శ్రీయనవోత భూకలపతేకాంభీభీరిరనై
 శ్చత్పూరాం పృథయేషు సంగరముఖే భిన్నేషు
 పూర్వం రసం
 యద్విరం నిరకాసయ ద్భయరసో వేమాత్కుతో
 ప్యాగతో
 యక్తం ప్రాక్తవమంబు నిగ్రమ యతి ప్రత్యగ్రమ
 తూర్జకశిం॥ ౨౩॥

యస్త్యారిక్కులిశప్రస్థిన్కలయతోధాటీషుభేభ్యనిం
 నామానభ్యుతమజానస్యజనతాస్సంగ్రామగాంధీవిని
 సంగ్రామిపపదానితాధవతాంరత్నాశ్రేస్తరదా
 విణ్ణికం తామినిోధయంత్యధిపతిం ధీయంతి
 శో మంత్రిణః యద్ధాటీషు విరోధిరాజ॥
 ఇక్కడిశాసనముతో మూడువల్కులు అయి
 నవి, కాలుగోపలక పోయినది, గమ్మవ్రాయలేదు-

అయిదోపలక లగాయకు—

మత్తేభిట్టః ఇలపాటి కేశవార్యః మా
కుట్టపల్లి అనంతభట్టః బెజవాడ భాస్కరార్యః
ద్విభాగిని సూరపు పోలవార్యః యా అప్పయ్య
ర్యః యా దేవయ్యార్యః గామగుపాటి సర్వయ్య
ర్యః ఎకపాదఃప్రభుః చెంతరి అప్పయ్యార్యః అచి
గడ్డ భీమయ్యార్యః కుమ్మంగూరి పెద్దవార్యః ఈ
సోమయ్యార్యః కేసులగడ్డ గంగవార్యః కృందుర్తి
పోతిభట్టః అధాభాగి అరువపెరుమాందిభట్టః గన
చలక తల్లయ్యార్యః చెంబ్రోలి కేశవార్యః అధా
భాగి కేసులగడ్డ ఆదిత్యార్యః అధాభాగి పుల్లెలవా
మయ్యార్యః ఏతే కొండివ్వగోత్రాః మాదసోమ
యాళి ద్విభాగిని అలిసిగడ్డ కేశవభట్టః తేమాన్య
గోత్రాః ఆపందుల పెద్దిభట్టః ప్రోలి పెద్దిమంచ
వార్యః మట్టే మాంభట్టః సపాదభాగి వంగిగడ్డ
శ్రీరామయ్యార్యః కామచెల మారయ్యార్యః సా
ధాభాగి తాడిపల్లి భీమయ్యార్యః వంగిపిటి పెద్ద
వార్యః చావలి శింగయ్యభట్టః కొంమూరి సూర
య్యార్యః ఈ గాసయ్యార్యః పిల్లలమర్రి తల్లయ్య
ర్యః ములుకుట్ల పిన్నయ్యార్యః జొన్నకామ దేవ
రార్యః వేమూరి పల్లభార్యః ధూళిపాళ మార
య్యార్యః అను భూమారయ్యార్యః చెంబ్రోలి వర
చారిదేవః అధాభాగి పొన్నయ్యార్యః యర్రగుంటల
గంగరార్యః వొడలి దేవరార్యః క్రొత్తపల్లి అల్ల
రార్యః కేశభట్ట యల్లయ్యార్యః మాకేటి అప్ప
య్యార్యః యా మంచవార్యః అధాభాగి మాకేటి
పెద్దవార్యః అధాభాగి లక్ష్మణార్యః దేదిభట్టః
ద్విభాగి కొప్పురి దేవయ్యార్యః వొడ్డచేత సూర
య్యార్యః చావలి పోతయ్యార్యః అధాభాగి
పత్తెనపల్లి మాచవార్యః ఏతేహరితిగోత్రాః యా
ర్యాసుల అప్పయ్యార్యః యా మాచవార్యః ద్వి
భాగి యార్యాసుల పెద్దవార్యః యా పురుషోత్త
మార్యః యా పెద్దయ్యార్యః ద్విభాగి పుష్పల
పాటి దేవరభట్టః ప్రోగపన్నావ దేవరార్యః క్రావ
వారాయణభట్టః యా భావయ్యార్యః నవదూరి

అప్పయ్యార్యః కంచలక కృష్ణరార్యః పాపన
బోతిమ్మః కుక్కేపల్లి కామయ్యార్యః ద్విభాగి
రంగయ్యార్యః అధాభాగి సోమయ్య మల్లయ్యార్యః
యా శింగరార్యః త్రిభాగి లింగముగుంట భైర
వార్యః ఏతే శౌలమగోత్రాః రావయ్యార్యః
తాడేపల్లి పోతయ్యార్యః యా శ్రీరామయ్యార్యః
అధాభాగి సోలస అప్పయ్యార్యః పెనుబాక పెద్ద
వార్యః అల్లాడ శింగవార్యః సోలస తల్లయ్యార్యః
కావూరి అప్పయ్యార్యః సోమాక మంచవార్యః
బడుగు నాథయ్యార్యః యా మల్లయ్యార్యః బెజ
వాడ సోమయ్యార్యః యా మంచవార్యః పెను
గొండ మంచవార్యః ద్విభాగి పెద్దపూడి అప్ప
య్యార్యః సోమయ్యభట్టః పెడవ అప్పయ్యార్యః
ఏతే ఆతేయగోత్రాః ధన్వాననం సోమయ్యభట్టః
ద్విభాగి ఏతే ఆతేయగోత్రాః భాస్కరపల్లి శిం
గయ బోతిమ్మః ములుకుట్ల అన్నయ్యార్యః యా
నర్వయ్యార్యః మల్లాది వారాయణార్యః పర్వాది
కామ మల్లుభట్టః అమరవల్లభార్యః కుమ్మంగూరి
వల్లభశిష్యః యర్రమార్యః రామరాజః సాధా
భాగి కేశరాజః మల్లారి కేశవార్యః కోలచలమ
పెద్దిభట్టః తాత గంగాధరభట్టః వసుపు జీతిమంచ
వార్యః ఏతే కాశ్యపగోత్రాః శ్రీపాద కూచ
వార్యః ద్విభాగి మల్లాది అన్నయ్యార్యః ద్విభా
గిని బండ్లపూడి మంచవార్యః శ్రీపాద కేశవా
ర్యః వాయపూడి దేవరార్యః కోనతేట రామ
రార్యః గడ్డపల్లి పెద్దిభట్టః తాల్లూరి ఆదిత్యార్యః
కామరాజు మాధవార్యః కంకండగట్ల ఆనంతా
ర్యః కంద నవమంజవార్యః మేమూరి మాధవ
భట్టః సపాదభాగి ఏతే కాశికగోత్రాః ప్రభువుల
పోతయ్యార్యః కోటి కెలపూడి నందిభట్టః భీమే
శ్వరభట్ట సోమయ్యభట్టః పూలపల్లి శింగయ్యార్యః
అనవోత బోతిమ్మః యేటూరి కొమ్మయ్యార్యః
సూరంపూడి రామయ్యార్యః పూడుపూడి మల్ల
య్యార్యః ప్రభువుల ప్రోలిభట్టః సోలస బొల్ల
య్యార్యః యాశింగయ్యార్యః ధూళిపాళ అన్నయ్యార్యః

